

Reaaliaikatutkimus rajakarjalaisidiolektista

MARJATTA PALANDER JA JUKKA MÄKISALO

1 Johdanto

Puhekielen muutosta tutkittaessa yksi kiintoisimmista tutkimuskohteista on ajan vaikutus yksilön kieleen. Sosiolingvististen menetelmien kehittyessä ja aineistojen karttuessa on jo saatu selville, mitkä ikävaiheet ovat ratkaisevia muutoksia omaksuttaessa ja millaisena vaihtelu voi näyttäytyä peräkkäisten sukupolvien kielessä. Lisävalaistusta muutosten toteutumiseen saadaan yksilömurteiden reaaliaikaseuruilla, joissa voidaan tarkemmin ottaa huomioon elämänvaiheiden ja kielellisen ympäristön vaikutukset idiolektiin.

Tämän tutkimuksen kohteena on Raja-Karjalasta toisen maailmansodan jälkeen nykyisen Suomen puolelle muuttaneen siirtokarjalaisen puhekieli, jota on tallennettu 18 vuoden aikana vuodesta 1960 lähtien. Tavoitteena on selvittää, ovatko karjalankieliset äänne- ja muotopiirteet pysyneet ennallaan vai suomalaistuneet tarkastelujakson aikana, jolloin kielenpuhuja edusti jo vanhaa polvea.¹

Reaaliaikamenetelmää on sovellettu sosiolingvistiikassa 1980-luvulta lähtien. Kun 1960-luvulla oli kehitetty näennäisaikamenetelmä, jonka avulla kielenmuutos pyritään tavoittamaan vertailemalla saman kieliyhteisön eri-ikäisten puhekieltä toisiinsa, tätä alettiin testata reaaliaikaseuruilla, joissa aineistoa tallennetaan samasta kieliyhteisöstä toistuvasti. Tämä voidaan toteuttaa kahdella tavalla: ottamalla tarkasteltavaksi samoja ikäluokkia eri ajankohtina edustava aineisto (ns. *trenditutkimus*) tai samoilta informanteilta eri aikoina tallennettu aineisto (*paneelitutkimus*). (Labov 1995: 73–77.) Ensimmäinen varsinainen paneelitutkimus oli Gillian Sankoffin tutkimusryhmän Montrealin ranskaa koskeva seuruu. Se pohjautui vuonna 1971 koottuun aineistoon, johon kuului 88 eri-ikäisen kielenpuhujan haastattelut. Tästä joukosta haastateltiin uudelleen 60:tä informanttia vuonna 1984. (Sankoff 2018.)

Yksilömurteen seuruut ovat enimmäkseen olleet aiempiin näennäisaikautkimuksiin perustuvia paneelitutkimuksia. Suomessa tällaisia ovat Nykysuomalaisen puhekielen murros -hankkeesta syntyneet Helsingin ja Tampereen puhekielen pitkittäistutkimukset, joissa aineistoa on koottu 1970-luvulta asti 20 vuoden välein,

1. Kirjoittajien työnjako on ollut seuraava: Marjatta Palander on tarkistanut litteraatiot ja poiminut tutkittavien piirteiden esiintymät, laatinut niistä taulukot sekä taustoittanut työn. Jukka Mäkisalo on vastannut tilastollisista testeistä ja niiden tulkinnoista. Tutkimuksen päätelmät on kirjoitettu yhdessä. Kiitämme artikkelin arvioijia hyvistä parannusehdotuksista, jotka olemme pyrkineet parhaamme mukaan ottamaan huomioon. Artikkelin kuuluu Suomen Akatemian tutkimushankkeeseen 314848.

nyt jo kolme kertaa (Paunonen 1995 [1982]: 24–28; Paunonen 2005: 165; Mustanoja 2011: 13–16; Lappalainen, Mustanoja & O’Dell 2019: 555–556; Tapu 2019; Kuparinen 2021: 43–46). Myös Kotimaisten kielten keskuksen murteenseuruuhanke, joka alkoi vuonna 1989, on tuottanut paneelitutkimusaineistoa (ks. Nuolijärvi & Sorjonen 2005; Kurki 2005: 58–63; Arantola, Heinoja, Kok, Massinen & Uusitupa 2018). Lisäksi Virtain hämäläismurretta tallennettiin kymmenen vuoden välein 1980- ja 1990-luvulla, minkä ansiosta saatiin tietoa 24 idiolektin kehityksestä (Nahkola & Saanilahti 2001).

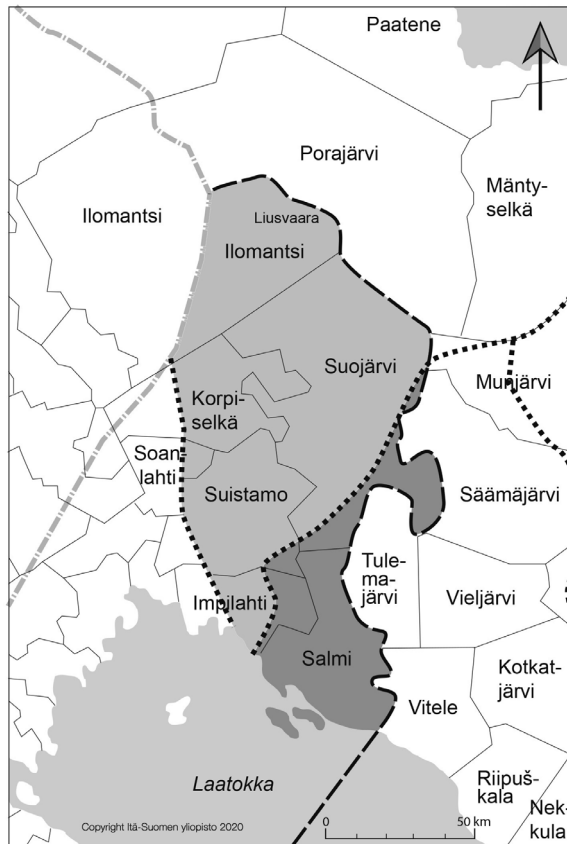
Yksittäisten idiolektien pitkäaikaisseuruut ovat harvinaisempia. Eräissä kansainvälisissä tutkimuksissa aineistoina on käytetty tallenteita, joita ei ole alun pitäen suunniteltu kielentutkimuksen tarpeisiin. Ajan vaikutusta idiolektiin on selvitetty esimerkiksi julkisuuden henkilöiden arkistoidusta puhekielestä (Reubold, Harrington & Kleber 2010; Reubold & Harrington 2018), uskonnollisen yhteisön konferenssitaltioinneista (Bowie 2015), englantilaislasten elämää vuosikymmenten ajan seuranneesta dokumenttisarjasta (Sankoff 2004) ja pop-yhtyeiden eriaikaisista musiikkiäänitteistä (Trudgill 1983: 141–160). Joissain tapauksissa yksilömurteen seurua on kohdistunut vain lyhyehköön ikäkauteen, kuten teini-ikään (Cukor-Avila & Bailey 1996). Suomessa pitkäaikaisin idiolektin seurua koskee savolaismiestä, jonka puhekieltä äänitettiin ensimmäisen kerran seitsemän vuoden iässä 1969. Seurua on jatkunut jo 50 vuoden ajan ja laajentunut muihinkin perheenjäseniin, niin että tarkastelu mahdollistaa kaikkiaan neljän eri sukupolven puhekielen vertailun. (Palander 2005, 2016, 2018.)

Ihmiselämä jaetaan länsimaisissa kulttuureissa tyypillisesti kolmeen kauteen: lapsuuteen ja nuoruuteen, keski-ikään sekä vanhuuteen. Gerstenbergin ja Voesten mukaan kielitieteessä on eniten tutkittu eliniän ääripäitä: kielen oppimista lapsuudessa ja sen menettämistä vanhalla iällä. (Gerstenberg & Voeste 2015: 2, 4.) Toisaalta kuitenkin on todettu, että sosiolingvististä tietoa on erityisen paljon murrosiästä, mutta vain vähän sitä varhaisemmasta kaudesta ja jopa vähiten keski-ikästä ja vanhuudesta (Buchstaller & Wagner 2018: 5).

Boberg (2004: 256–257) tiivistää kielenmuutoksen ikäkausivaihtelun kolmeen hypoteesiin:

- 1) *Näennäisaikahypoteesi* (engl. *apparent-time hypothesis*) on perustunut oletukseen, että idiolekti pysyy pääpiirteissään samanlaisena läpi elämän: kielen omaksumisen jälkeen kieli vakiintuu ja kaikissa myöhemmissä elämänvaiheissa heijastelee lapsena opittua kielimuotoa. Kielenmuutoksen kannalta tämä merkitsisi, että jokainen sukupolvi sysää muutosta hiukan eteenpäin mutta idiolekti pysyisi koko elämän ajan suhteellisen vakaana.
- 2) *Näennäisaikahypoteesin* pohjalta kehitetyn *ikäsidonnaisen muutoksen hypoteesin* (engl. *age-grading hypothesis*) mukaan idiolekti voi muuttua kielenomaksumisen jälkeenkin, mutta muutosta säätelevät ikäkausittaiset ominaispiirteet: nuorille ovat tyypillisiä innovaatiot ja vastakulttuuri, keski-ikäisille taas sosiaalinen kunnianhimo ja lisääntyvä kielellinen yhdenmukaisuus ja vanhoille puolestaan konservatiivisuus, joka näkyy uudennosten torjumisena. Tällöin vaihtelu sukupolvien välillä ei johda yhteisölliseen muutokseen, vaan erot toistuvat samankaltaisina vuosikymmenestä toiseen.

- 3) Eräänlainen ikäsidonnainen muutosmalli on myös Bobergin testaama *myöhäisen omaksumisen hypoteesi* (engl. *late adoption hypothesis*): sen mukaan osa vanhasta polvestakin omaksuu innovaatioita, mikä osaltaan nopeuttaa muutokset. Bobergin (2004: 265) mukaan tällöin vanhimman ikäpolven joukossa on sekä niitä, jotka hylkäävät uudennoksen, että niitä, jotka omaksuvat sen. Tämän mukaan näennäisaikahypoteesi voikin aliarvioida muutoksen nopeutta, mikäli muutos on jonkinasteisena meneillään koko puheyhteisössä (Sankoff & Blondeau 2007: 582). Myöhemmällä iällä idiolektissa tapahtuvia muutoksia on nimitetty *elinikäisiksi muutoksiksi* (engl. *lifespan change*; Sankoff & Blondeau ma.; ks. myös Laasanen 2016: 66).²

Kartta 1.

Raja-Karjalan karjalankielinen alue. Vaaleanharmaalla on merkitty varsinaiskarjalan etelämurteen alue, tummanharmaalla livvinkarjalan alue. (Eteläkarjalan puhuma-alue jatkuu Raja-Karjalan pohjoispuolelle ja livvinkarjalan alue itäpuolelle.)

2. Termi *elinikäinen muutos* on tosin sikäli epätarkka, että sillä ei tarkoiteta muutosta, jonka toteutuminen veisi yksilön koko eliniän, vaan muutosta, joka voi tapahtua milloin tahansa eliniän aikana, esimerkiksi vielä vanhuudessa.

Vanhan polven idiolekteista ei toistaiseksi ole paljon seurautus- ja tutkimustietoa. Syynä on luonnollisesti se, että seurua on yleensä toteutettu pitkällä aikavälillä, esimerkiksi kymmenen vuoden välein, ja eläkeikäisistä vain osalle on mahdollista osallistua tutkimuksiin useita kertoja. Viime vuosikymmenten paneelitutkimuksissa on kuitenkin saatu vahvistusta oletukselle, että idiolekti voi muuttua myös myöhemmällä iällä (esim. Paunonen 2005; Sankoff & Blondeau 2007: 573; Mustanoja 2011: 373, 379; Bowie 2015; Lappalainen ym. 2019).

Tässä artikkelissa tarkasteltavana on eräs vanhan polven rajakarjalaisidiolekti ja karjalan kielen säilyneisyys siinä. Raja-Karjalan murteita puhuttiin ennen toista maailmansotaa Suomeen kuuluneissa Ilomantsin itäkylissä sekä Korpiselässä, Suis-tamolla, Suojärvellä, Impilahdella ja Salmassa (ks. karttaa 1). Raja-Karjalan murteilla ja suomen itämurteilla on yhteinen historia: nämä kielimuodot polveutuvat muinais-karjalasta, jota on puhuttu Laatokan länsi- ja luoteisrannoilla ensimmäisen ja toisen vuosituhannen taitteessa (Leskinen 1998: 355–357; Lehtinen 2007: 275–279; Kallio 2019: 8–11). Rajakarjalaiset ovat vuosisatojen ajan kuuluneet suomen itämurteiden puhujien kanssa samaan valtioon – Novgorodiin, Venäjään, Ruotsiin tai Suomeen – ja olleet siten yhteydessä suomenkielisiin. Raja-Karjalan kieltä voidaankin luonnehtia erään-laiseksi suomen ja karjalan väliseksi rajamurteeksi (ks. Uusitupa, Koivisto & Palan-der 2017). Kun rajakarjalaiset sotien jälkeen sijoitettiin suomenkielisten joukkoon ja karjalaisyhteisöt pirstoutuivat kasvavan maaltamuuton vuoksi, myös rajakarjalaisten murre alkoi nopeasti sulautua suomeen (Hämynen 2012: 259–260; Sarhimaa 2017: 117–118). Suomalaistumista on havaittavissa jo niin sanotun ensimmäisen polven siirto-karjalaisilla, toisin sanoen aikuisina uusille asuinalueille siirtyneillä, mitä sukupolvea edustaa myös tämän tutkimuksen informantti.

Rajakarjalaismurteen säilyneisyyttä on aiemmin tutkittu tiettyä ajankohtaa edusta-vien kertaluonteisten haastattelujen pohjalta (Hirvonen 1972; Karvinen 1983; Kilpijoki 2008; Lehikoinen 2008; Massinen 2012; Moshnikov 2014; Uusitupa 2011, 2017). Sa-malla periaatteella on selvitetty myös vienankarjalan säilymistä (Korpela 1991), mutta lisäksi vienankarjalan sanastoa on tutkittu kyselyhaastatteluilta (Juntunen 1991). Myö-hemmin vienankarjalaan on sovellettu reaaliaikaista trenditutkimusta, jossa on ver-rattu 2000-luvulla tallennettua vanhan polven haastatteluaineistoa vastaavanlaiseen 1970-luvun aineistoon (Kunnas 2007: 27–32). Vienankarjalasta on tekeillä myös yksilömurteiden seurua (Kunnas 2015, 2016). Tämän artikkelin tutkimuksessa reaaliaikainen rajakarjalaisidiolektin seurua toteutetaan useiden eriaikaisten arkisto-äänitteiden avulla.

2 Tutkimuskohde, aineisto ja menetelmä

Tutkimuskohteena olevaa rajakarjalaisidiolektia on tallennettu useita kertoja Suomen kielen nauhoitearkiston kokoelmiin vuosina 1960–1978. Kyseinen kielenpuhija, jota nimitämme tässä Akuliinaksi, on syntynyt vuonna 1900 Porajärven Soimivaaran ky-lässä ja siirtynyt 17-vuotiaana naimisiin mentyään Ilomantsin Liusvaaraan. Toisen maailmansodan sytyttyä Akuliina joutui evakkoon Pohjois-Savoon Iisalmeen. Jatko-

sodan aikana perhe palasi kotipaikalleen Liusvaaraan, mutta joutui lähtemään vuonna 1944 vielä uudestaan evakkomatkalta Pohjois-Savoon Sukevalle. Sodan jälkeen Liusvaara jäi Neuvostoliitolle luovutetulle alueelle ja perhe asettui lopulta asumaan Ilo-mantsin Huhuksen kylään kuuluvaan, Koitereella sijaitsevaan Lammassaaren. Lammassaassa, neljän kilometrin venematkan päässä mantereelta, perhe asui kymmenen vuoden ajan. Vuonna 1957 aviopuolison kuoltua Akuliina muutti mantereen puolelle Huhukseen ja vuonna 1958 Ilo-mantsin kirkonkylään.

Saaresta muuton jälkeen Akuliina kutsuttiin osallistumaan vuonna 1951 perustetun Ilo-mantsi-seuran toimintaan. Kirkonkylän tuntumaan Parppeinvaaralle rakennettiin vuonna 1964 karjalaisperinteen vaalimiseksi Runonlaulajan pirtti (R. Turunen 2012: 76; Sulopuisto 2020: 38), jonne Akuliinaa pyydettiin esiintymään. Akuliina kehräsi pirtillä 1960–70-luvuilla lankaa värttinällä sekä puhui ja lauloi yleisölle karjalaksi. Esiintymisiään hän alkoi vähentää vasta täytettyään 80 vuotta (v. 1980). Akuliina oli eläkepäivinänsä eräänlainen paikallinen julkisuudenhenkilö: esimerkiksi toimittaja Niilo Tarvajärvi haastatteli häntä radio-ohjelmaansa 1970-luvun alussa. Akuliina asui Ilo-mantsin kirkolla loppuelämänsä, vuoteen 1988 asti.

Akuliinan lapsuudenkodin kieli on ollut varsinaiskarjalan etelämurretta (kartta 1). Se ei oletettavasti ole kovin paljon poikennut hänen miehensä suvun liusvaaralaisesta rajakarjalaismurteesta, sillä Porajärven syntymäkoti on sijainnut lähellä Ilo-mantsin rajaa ja kontaktit rajan yli olivat ennen Suomen itsenäistymistä yleisiä. Akuliinan sodanjälkeinen vakituinen asuinpaikka sen sijaan kuuluu suomen itäisten savolaismurteiden alueeseen.

Akuliinaa haastatteli ensimmäisen kerran Paula Ryyänen vuonna 1960. Kaikissa muissa tallenteissa haastattelijoina ovat joko Pertti tai Helmi Virtaranta tai molemmat yhdessä. Aineistoa kertyi 18 vuoden ajalta kaikkiaan 7 t 1 min. Haastattelujen vuosittaiset kestot ovat taulukossa 1. Viittaamme tallenteisiin vuosiluvulla, ja mikäli samalta vuodelta on useita äänitteitä, erottelemme ne kirjaimin (a, b jne.; ks. lähdeluetteloa).

Taulukko 1.

Tutkimusaineiston haastattelutallenteiden kestot.

Vuosi	Kesto
1960	1 t
1964	38 min
1975	2 t 30 min
1976	52 min
1978	2 t 1 min
Yht.	7 t 1 min

Akuliinan haastatteluista ei käy ilmi, että häntä olisi kehoitettu puhumaan nimenomaan karjalaa, mutta juuri tämän kielitaidon vuoksi hän selvästikin on valikoitunut haastateltavaksi. Vuoden 1960 näytteessä haastattelijana toiminut ilomantsilainen Paula Ryyänen puhuu itse pääosin itäistä savolaismurretta, välillä yleiskielisestikin, mutta ei yleensä pyri mukauttamaan puhettaan haastateltavan kieleen. Poikkeuksena

on haastattelun alkupuolen kysymys *joko kaikki lapset olivat syntyneet ennen sottoa*, jossa jälkitavun *aa* on diftongiutunut kuten karjalassa, vaikka muodossa *sottoa* on savolaismurteinen yleisgeminaatio. Haastattelija ja haastateltava ovat tunteneet toisensa jo aiemmin; Paula Ryyänen mainitsee käyneensä Lammassaassa silloin, kun Akuliinan perhe vielä asui siellä.

Vuonna 1964 Akuliinaa haastattelivat Pertti ja Helmi Virtaranta, jotka kumpikin pyrkivät käyttämään karjalan kieltä. Haastattelun aloittaa Pertti Virtaranta, mutta pääosin keskustelu etenee Helmi Virtarannan johdolla. Vuoden 1975 näytteessä pitkän haastattelun päävastuu on Helmi Virtarannalla; Pertti Virtaranta on mukana keskustelun loppupuolella. Seuraavana vuonna haastattelusta vastaa Helmi ja vuonna 1978 puolestaan Pertti Virtaranta. Virtarannat ja Akuliina tutustuivat toistuvissa haastattelu-tapaamisissa niin, että 1970-luvun nauhoitteissa Pertti Virtaranta kutsuu Akuliinaa jo ”vanhaksi tutuksi” (1975a) ja ”vanhaksi ystäväksi” (1978a) ja sinuttelu on molemminpuolista. Keskustelu etenee luontevasti, ja välillä myös Akuliina kysyy haastattelijalta heidän yhteisestä tuttavastaan (1975d).

Akuliinan haastattelut on litteroitu puolikarkeaa hieman karkeammalla transkriptiolla Raja-Karjalan korpusta (Palander, Riionheimo & Koivisto 2017) varten vuosina 2009–2011. Litteroijina toimivat Nina Makkonen, Henna Massinen ja Iлона Paajanen. Tätä tutkimusta varten jo aiemmin tarkistettut litteroinnit on käyty vielä kertaalleen läpi ja tehty niihin pieniä korjauksia.

Pitkäaikaisseuruun kannalta on eduksi, että näytteitä on usealta vuodelta, vaikkakaan ne tässä tapauksessa eivät sijoitu aikavälille tasaisesti eivätkä ole kestoaltaan samanmittaisia. Kielen tallentajien tarkoituksenahan tuskin oli hankkia aineistoa seurausta varten; pikemminkin Akuliinaa haastateltiin toistuvasti siksi, että hänet havaittiin harvinaisen sujuvasanaiseksi kertojaksi. Keskenään erimittaisista osa-aineistoista voi aiheutua eroja vaihtelun määrään: mitä vähemmän tutkittavan piirteen esiintymää on, sitä niukempaa on variaatiokin (engl. ns. *small N effect*; Cukor-Avila & Bailey 2018: 184; ks. myös Mustanoja 2011: 99–103). Aineistoa voidaan kuitenkin analysoida kvantitatiivisesti, kun avuksi otetaan erojen tilastollisen merkitsevyyden testaus.

Akuliinan puhekielen yleisilme on karjalainen. Hänen ääntämykselleen ovat ominaisia liudentuneet dentaalikonsonantit *l', r', n', t'* ja *ś*, klusiilien ja *s:n* soinnillisuus (*g, b, d, z*) tai puolisoinnillisuus (*G, B, D*), suhusibilantit *š* ja *ž* sekä affrikaatta. Savolaiset svaavokaalit (*kylymää, silimät, šelekä*), rajageminaatio (*ei voik kuvitella, toisiltaip puolilta*) sekä yleis- ja erikoisgeminaatio (*maķuuvuattiit, lahnāa*) ovat aivan satunnaisia.

Kahdeksantoista vuoden ajanjakso tarjoaa mahdollisuuden tarkastella Akuliinan idiolektia reaaliaikatutkimuksen keinoin. Variaationanalyysin avulla seuraamme tyypillisimpien karjalaisten äänne- ja muotopiirteiden edustusta. Tutkittavat kielenpiirteet on valittu niin, että ne edustuvat varsinaiskarjalassa, erityisesti Porajärven murteessa, ja suomen itäisissä savolaismurteissa (Ilomantsissa) selvästi erilaisina. Analyysissa on kuitenkin otettava huomioon, että Akuliina on viettänyt elämästään yli kaksikymmentä vuotta rajakarjalaismurteiden alueella, missä karjalan kielessä on jo vanhastaan ollut suomen vaikutteita. Kielenpiirteitä on 13, ja niihin kuuluu fonologisia ilmiöitä sekä eräitä nominien ja verbien taivutusmuotoja. Piirteet ovat taajafrekvenssisiä, jotta niitä voitaisiin tutkia laskennallisesti. Piirteet ovat seuraavat:

- 1) Jälkitavujen *aa-* ja *ää-*vokaalien diftongiutuminen: karjalassa *oa, eä* (*ostoa, eleä*; Ojansuu 1918: 105–106; Bubrih, Beljakov & Punzina 1997: kartat 6–7), itäisissä savolaismurteissa *oo, ee* (*ostoo, ellee*; Kettunen 1940: kartta 179; A. Turunen 1959: 262–263; Forsberg 1988: 17).
- 2) Jälkitavujen *ea, eä* -yhtymien diftongiutuminen: karjalassa *ie* (*korkie, pimie*; Ojansuu 1918: 109–110; Bubrih ym. 1997: kartta 12), itäisissä savolaismurteissa *ee* (*korkkee, pimmee*; Kettunen 1940: kartat 191–192; A. Turunen 1959: 269–270; Forsberg 1988: 18).
- 3) Jälkitavujen *oa, öä* -yhtymien diftongiutuminen: karjalassa *uo, yö* (*sanuo, näkyö*; Ojansuu 1918: 111–112; Bubrih ym. 1997: kartat 8, 10; kartassa 174 Porajärvelle merkitty *sanuo*-infinitiivin rinnalle myös *sanoa* ja *sanua*), itäisissä savolaismurteissa *oo, öö* (*sannoo, näkköö*; Kettunen 1940: kartat 194–195; A. Turunen 1959: 275–276; Forsberg 1988: 17).
- 4) Jälkitavujen *ia, iä* -yhtymien diftongiutuminen: karjalassa *ie* (*šobie, meččie*; Ojansuu 1918: 108–110; Leskinen 1998: 379), itäisissä savolaismurteissa *ii* (*soppii, mehtii*; Kettunen 1940: kartta 197; A. Turunen 1959: 273–275; Forsberg 1988: 18).
- 5) Jälkitavujen *ua, yä* -yhtymien diftongiutuminen: karjalassa *uo, yö* (*koivuo, šänkyö*; Ojansuu 1918: 110–111; Bubrih ym. 1997: kartat 9 ja 10), itäisissä savolaismurteissa *uu, yy* (*koivuu, šänkyy*; Kettunen 1940: kartta 197; A. Turunen 1959: 278–279; Forsberg 1988: 18).
- 6) Affrikaatan edustus: karjalassa *čč : č* (*meččä : mečäs*; Ojansuu 1918: 45–54; Bubrih ym. 1997: kartta 101), itäisissä savolaismurteissa *ht : t*, karjalaispohjaisissa deskriptiivi- ym. sanoissa *ts : ts* (*mehtä : metässä, lotsahti, put 'sí*; Kettunen 1940: kartta 8; A. Turunen 1959: 107–110, 116–119; Forsberg 1988: 17).
- 7) Yksikön 1. persoonan pronominin nominatiivi: karjalassa *mie* (Genetz 1880: 202; Ojansuu 1918: 65; Bubrih ym. 1997: kartta 125), itäisissä savolaismurteissa (Ilomantsi) *minä* (Kettunen 1940: kartta 112; A. Turunen 1959: 153; Forsberg 1988: 21).
- 8) Yksikön 1. persoonan pronominin taivutusvartalo: karjalassa *miu-* (*miun*; Genetz 1880: 202; Ojansuu 1918: 65; Bubrih ym. 1997: kartta 125), itäisissä savolaismurteissa (Ilomantsi) *minu-* (*minun*; Kettunen 1940: kartta 113; A. Turunen 1959: 154).
- 9) Allatiivin päätte: karjalassa adessiivi-allatiivi *-(l)la, -(l)lä ~ -l* (*lammilla, meilä, šoatol*; Genetz 1880: 191; Bubrih ym. 1997: kartta 123; Koivisto 2018: 73–74 lähteineen), itäisissä savolaismurteissa (Ilomantsi) *-llen ~ -lle^x* (*minullen, pöijalle^x*; A. Turunen 1959: 179; MA Ilomantsi).
- 10) *-h* illatiivissa: karjalassa *mökkih, asumah* (Genetz 1880: 191; Bubrih ym. 1997: kartat 122 ja 180; kartassa 122 Porajärvelle on merkitty myös suomen mukaista loppuvokaalin pidentymää), itäisissä savolaismurteissa *mökkii(n), asummaa(n)* (Kettunen 1940: kartta 111; A. Turunen 1959: 145).
- 11) *-h* passiivin preesens- ja imperfektimuodoissa: karjalassa *männäh, otettih* (Genetz 1880: 219–220; Leskinen 1998: 378), itäisissä savolaismurteissa *männää(n), otettii(n)* (A. Turunen 1959: 145).
- 12) Yksikön 3. persoonan päätte 2- tai useampitavuisten verbien indikatiivin preesensmuodoissa: karjalassa *-u, -y* (*šanou, pitäy*; Koivisto 2018: 72–73 lähteineen), itäisissä savolaismurteissa vartalovokaalin pidentymä, paitsi sivupainollisen

i-loppuisen diftongin jäljessä (*sannoo, pittää, naurattaa*, mutta *parissòipi*; A. Turunen 1959: 92). Vastaavat persoonapäätteet ovat kuuluneet myös potentiaalisiin preesensmuotoihin (karj. *ottanou*, savol. *ottanoon*; Genetz 1880: 214; Zai-
kov 2013: 184–187; A. Turunen mp.).

- 13) NUT-partisiipin edustus: karjalassa päävarianttina on *-nut, -nyt* (*koadunut*; Genetz 1880: 217), mutta Porajärven murteesta on merkitty myös tunnuksia *-t* (*luget*), *-n* (*lugen*), *-nu, -ny* (*lugenu*) ja *-(n)nun, -(n)nyn* (*lugenu*; Bubrih ym. 1997: kartat 161–162). Itäisissä savolaismurteissakin tunnuksia on useita: *-nut, -nyt* assimilaatiovariantteineen (*tuonut, kunnellut, surrut, juossut*) ~ *nu^x, -ny^x* (*olluj jo, ol' käänyš sillä*) ~ *-nt* (*ei suant*) ~ essiivipäätteinen *-(nu)nna, -(ny)nnä* (*viennyännä* ~ *viennä, tarvinna*; A. Turunen 1959: 128–130). Partisiippi voi olla myös *k*-loppuinen (*olluk*; MA Ilomantsi; Väyrynen 1995: 43–44, 50) ja lähinnä alueen eteläosissa vokaaliloppuinen (*tehny semmosela, jiiäny isästä*; Väyrynen mts. 51–55).

Luvuissa 3–5 esittelemme mainittujen kielenpiirteiden edustuksen aineistossa. Piirteistä on laskettu karjalais- ja suomalaisvarianttien absoluuttiset ja suhteelliset frekvenssit ja ajallisten erojen merkitsevyys on testattu khiin neliö -testillä yhteenlasketuista karjalaisvarianteista ja toisaalta yhteenlasketuista suomalaisvarianteista. Testillä määritetään merkitsevyytensä eli riskitaso (*p*-arvo, engl. *probability*), joka ilmoittaa, kuinka suurella riskillä aineistosta saadut erot johtuvat sattumasta. Ero on tilastollisesti melkein merkitsevä, jos $0,01 < p \leq 0,05$. Ero on merkitsevä, jos $0,001 < p \leq 0,01$, ja erittäin merkitsevä, jos $p \leq 0,001$. (Ks. esim. Heikkilä 2014: 184–185.) Kunkin taulukon aineistoon merkitsevyytlaskelmia on sovellettu moneen kertaan erilaisilla vuosittaisilla ryhmittelyillä, ja näin on päädytty merkitsevimmän eron antavaan ajalliseen muutokseen.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- 1) Miten karjalaismurteen keskeiset äänne- ja muoto-opilliset piirteet ovat säilyttäneet asemansa tai suomalaistuneet idiolektissa ajan mittaan?
- 2) Onko seuruuajanjaksolla nähtävissä selviä muutoskohtia?
- 3) Mistä mahdolliset muutokset voisivat johtua?

Luvussa 3 esittelemme vokaali- ja konsonanttipiirteiden edustusta (edellä olevan luettelon piirteet 1–6) ja luvussa 4 morfologisia ilmiöitä (piirteet 7–13). Luvussa 5 tarkastelemme kokoavasti ajallisia eroja ja pohdimme mahdollisia syitä niihin.³

3 Fonologisia piirteitä

Fonologiset piirteet koskevat pääasiassa vokaalista. Niihin kuuluvat jälkitavujen pitkien *a*- ja *ä*-vokaalien diftongiutuminen (alaluku 3.1) sekä jälkitavujen *a, ä*-loppuisien vokaalilyhtymien diftongiutuminen, joka käsitellään kokonaisuudessaan alaluvussa 3.2. Ainoana konsonanttipiirteinä esittelemme karjalaisen affrikaatan edustuksen alaluvussa 3.3.

3. Akuliinan kieltä on syntaksin kannalta samasta aineistosta tarkastellut Uusitupa (2021). Hänen tutkimuksensa kohteena ovat passiivilauseet.

3.1 Jälkitavujen *aa-* ja *ää-*vokaalien diftongiutuminen

Porajärven murteessa jälkitavujen pitkien *a-* ja *ä-*vokaalien edustus on ollut *oa*, *eä* (*os-toa*, *eleä*), mutta ympäristön eteläkarjalaispitäjissä on tavattu useita muitakin variantteja (Bubrih ym. 1997: 6–7). Samoin variaatiota on ollut vienalaismurteissa (Kunnas 2007: 221–224) ja Raja-Karjalan korpuksen perusteella myös rajakarjalaismurteissa.⁴ Akuliinan idiektissa ylivoimainen, useimmiten yli 80-prosenttinen edustus on ollut karjalainen *oa*, *eä* (*mukavaa*, *lehmeä*), ja savolaisten *oo*, *ee* -varianttien osuus (*hanjaloo*, *ketreemää*) on pysytellyt enimmilläänkin alle 10 %:ssa. Savolaisasuja yleisempää on ollut diftongiutumattomuus (*rahaa*, *käykää*), joka selittyy rajakarjalaismurteisiin jo vanhastaan kuuluneesta suomalaisvaikutuksesta. Joukossa on myös yksittäisiä muita variantteja, kuten *ua*, *iä* (*aikua* 'aikaa', *eniä* 'enä'), *uo* (*šoutuo* 'soutaa') ja *öä* (*mänijöä*), jotka ovat tulkittavissa karjalaisiksi. (Taulukko 2.)

Taulukko 2.

Jälkitavujen *aa:n* ja *ää:n* diftongiutuminen.

Vuosi	Karjalan mukainen						Suomen mukainen				N
	<i>oa/eä</i>		<i>ua/iä</i>		<i>uo/öä</i>		<i>oo/ee</i>		<i>aa/ää</i>		
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
1960	132	89,8	1	0,6	-	-	7	4,8	7	4,8	147
1964	52	65,8	-	-	1	1,3	5	6,3	21	26,6	79
1975	270	81,3	1	0,3	-	-	27	8,1	34	10,2	332
1976	95	80,5	6	5,1	2	1,7	1	0,8	14	11,9	118
1978	261	81,6	6	1,9	-	-	8	2,5	45	14,0	320

Vuosittaiset erot ovat taulukossa 2 kokonaisuudessaan erittäin merkitseviä (khiin neliössä $p = 0,0002$, $\chi^2 = 22,055$, $df = 4$), mutta merkitsevin ero syntyy siitä, että aineisto ryhmitellään vuosiluokkiin 1960, 1964 ja 1975–78 (khiin neliössä $p = 0,00004$, $\chi^2 = 20,061$, $df = 2$). Vuonna 1964 Akuliinan jälkitavujen suomalaisvariantit lisääntyvät siis erittäin merkitsevästi vuoteen 1960 verrattuna, ja 1970-luvulla hän yhtä selvästi palaa käyttämään lähes yksinomaan karjalaisvariantteja.

3.2 Jälkitavujen *a*, *ä* -loppuisten yhtymien diftongiutuminen

Jälkitavujen *a*, *ä* -loppuisissa vokaaliyhtymissä on eroja varianttien runsaudessa: *ea*, *eä* ja *oa*, *öä* -yhtymissä on Akuliinan idiektissa viittä eri edustustapaa, kun *ua*, *yä* ja *ia*, *iä* -yhtymissä vain kolmea. Esiintymiä on – morfologisista syistä – eniten *ia*, *iä* -yhtymissä ja vähiten *ua*, *yä* -yhtymissä.

4. Varhemmissa karjalan kielen lähteissä ilmenevä variaatio voi ainakin osin johtua myös murteenmerkitsijöiden erilaisista merkintätottumuksista (Kunnas mp.).

ea, eä -yhtymät edustuvat enimmäkseen karjalaisina *ie*-diftongeina (*rubie* 'rupea', *läht'ie* 'lähteä'), mutta savolaista *ee*:tä (*ušee* 'useamman', *iččee* 'itseä') on mukana kaikkien vuosien näytteissä, eniten 1960-luvulla (taulukko 3). Vuonna 1964 *ee*:n osuus on peräti yli puolet tapauksista, ja erityisen usein se sisältyy affektiseen *hirveä*-sanaan ja sen johdoksiin (*hirveän, hirveästi*), joissa se kasvattaa levikkiään myös eri puolilla suomen murteita (esim. Silvennoinen 1981: 3–4; Järvi 1981: 77–78; Mielikäinen 1982: 288; Palander 1996: 81–82; Zaman-Zadeh 1997: 127–128; Palander 2005: 61; Hylkilä 2005: 51, 65, 78, 84). Myöhemmin *ee*:n osuus vähenee ja *ii*:n (*haukii* 'haukea', *järvii* 'järveä') lisääntyy. Karjalaisen *ie*-diftongin osuus kasvaa Akuliinan idiolektissa 1970-luvulla. Yksittäisiä esiintymiä on myös *ia*- (*lukia* 'lukea') ja *ea*-asuista (*kaikkea*).

Taulukko 3.

Jälkitavujen *ea, eä* -yhtymien diftongiutuminen.

Vuosi	Karjalan mukainen						Suomen mukainen				N
	<i>ie</i>		<i>ii</i>		<i>iA</i>		<i>ee</i>		<i>eA</i>		
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
1960	27	58,7	3	6,5	-	-	16	34,8	-	-	46
1964	14	45,2	1	3,2	-	-	16	51,6	-	-	31
1975	58	69,9	13	15,7	2	2,4	9	10,8	1	1,2	83
1976	33	86,8	-	-	1	2,6	4	10,5	-	-	38
1978	63	85,1	9	12,1	-	-	2	2,7	-	-	74

ea, eä -yhtymien *ii*-varianttia tavataan kaikissa rajakarjalaismurteissa (Raja-Karjalan korpus) sekä osissa suomen kaakkois- ja itäisimpiä savolaismurteita (ks. Kettunen 1940: kartat 191–193). Kummallakin taholla *ii* palautunee karjalaiseen *ie*-diftongiin (ks. Ruoppila 1955: 159–160). Akuliinan idiolektissa *ii* edustaa karjalaa. Satunnaiset *ia*- ja *ea*-esiintymät kertovat runsaasta variaatiosta, joka on ominaista muillekin karjalaismurteille (vrt. *ea, eä* -yhtymien vaihteluun vienalaismurteissa; Kunnas 2007: 173–175).

Jälkitavujen *ea, eä* -yhtymät noudattavat hyvin samaa kaavaa taulukossa 3 kuin jälkitavujen *aa* ja *ää* taulukossa 2: vuosittainen vaihtelu on erittäin merkitsevää (khiin neliössä $p < 0,001$, $\chi^2 = 48,391$, $df = 4$), ja vuosi 1964 eroaa aiemmista ja myöhemmistä vuosista voimakkaalla suomalaisvaikutuksellaan.

oa, öä -yhtymissä karjalainen *uo, yö* -edustus (*viikkuo* 'viikkoa', *lähtyö* 'lähtöä') on ollut vallalla koko ajan vuotta 1964 lukuun ottamatta; vuonna 1976 sen osuus on jopa yli 80 % (taulukko 4). Myös taulukon 4 eroista merkitsevin (khiin neliössä $p < 0,001$, $\chi^2 = 23,980$, $df = 2$) syntyy vuoden 1964 kontrastista vuosiin 1960 ja 1975–78. Vuoden 1964 näytteessä yli puolessa yhtymistä on savolainen pitkä vokaali *oo, öö* (*tietoo, t'yt't'öö*). Koko aineiston huomioon ottaen tätäkin yleisempi on *uu* (*eluu, jauhuu*), jota esiintyy Raja-Karjalan korpuksen kaikissa pitäjänmurteissa. *uu* on Akuliinan idiolektissa yleisempi kuin *ea, eä* -yhtymiä vastaava *ii*: *uu*-esiintymiä on runsaasta 10:stä jopa 23 %:iin, poikkeuksena vuoden 1976 näyte, jossa niitä on vain yksi (3,4 %). *yy*-variantteja (esim. *tyttyy*) ei koko aineistossa ole lainkaan. Hajatapauksia on karjalaisesta *ua*- (*kilua* 'kiloa', *tietua* 'tietoa') ja savolaisesta *o(v)a*-asusta (*ainova, ašuntoa*; vrt. Kunnas 2007: 207–208).

Taulukko 4.

Jälkitaavujen *oa*, *öä* -yhtymien diftongiutuminen.

Vuosi	Karjalan mukainen						Suomen mukainen				N
	UO		UU		UA		OO		OA		
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
1960	18	64,3	3	10,7	3	10,7	3	10,7	1	3,6	28
1964	4	21,1	4	21,0	-	-	11	57,9	-	-	19
1975	46	59,0	18	23,1	-	-	11	14,1	3	3,8	78
1976	24	82,8	1	3,4	1	3,4	2	6,9	1	3,4	29
1978	53	67,9	15	19,2	2	2,6	8	10,3	-	-	78

ia, *iä* -yhtymien määrällinen edustus taulukossa 5 toistaa jo aiemmin mainittua vuoden 1964 savolaisvaikutuksen kaavaa (khiin neliössä $p < 0,001$, $\chi^2 = 15,226$, $df = 2$). *ia*, *iä* -yhtymät keskittyvät yksikön ja monikon partitiivimuotoihin, ja vaihtelu jakaantuu kolmen variantin kesken. Enemmistönä, noin 70 %:n edustuksella, on karjalainen *ie*-diftongi (*oppinušie* 'oppineita', *kätövie* 'käteviä'). Toiseksi yleisin on savolainen *ii* (*puššii* 'pussia', *lämpiijä* 'lämpiävä'), keskimäärin noin 20-prosenttisenä. Harvinaisin variantti on savolaismurteissa säilynyt vokaaliyhtymä *ia*, *iä* (*lautasia*, *minijä*), jonka osuus vaihtelee vuosittain noin 3–23 %:n välillä. Variantit voivat vaihdella haastattelun aikana samassa sanassakin: *metrie* ~ *metrii* (1960), *lattiet* ~ *lattialla* (1975a), *hehtaarie* ~ *hehtaaria*, *kahvie* ~ *kahvii* (1975c), *miehie* ~ *miehiä* (1976a), *olkie* ~ *olkii* (1978b), *ašie* ~ *ašiat* ~ *asii* (1978d).

Taulukko 5.

Jälkitaavujen *ia*, *iä* -yhtymien diftongiutuminen.

Vuosi	Karjalan muk.		Suomen mukainen				N
	<i>ie</i>		<i>ii</i>		<i>iA</i>		
	f	%	f	%	f	%	
1960	66	75,0	17	19,3	5	5,7	88
1964	25	49,0	14	27,5	12	23,5	51
1975	153	76,9	29	14,6	17	8,5	199
1976	57	79,2	4	5,6	11	15,2	72
1978	104	69,3	41	27,3	5	3,3	150

Jälkitaavujen *ua*, *yä* -yhtymiä aineistossa on vähemmän kuin muita vokaaliyhtymiä. Karjalainen diftongiedustus on kuitenkin myös niissä valtaedustus (taulukko 6 seur. sivulla). *uo*, *yö* -diftongeja (*ašuo* 'asua', *šyötyö* 'syötyä') on vähimmillään 30 % (v. 1964) ja enimmillään noin 74 % (v. 1978). Säilynyttä vokaaliyhtymää *ua* (*tukehtua*, *ričkua* 'ritskua, rihkamaa') on 1960-luvulla 12–20 %, mutta myöhemmin se vähenee ja vuoden 1978 näytteestä puuttuu kokonaan. Merkkitsevin ero (khiin neliössä Yatesin korjauksella $p < 0,014$, $\chi^2 = 6,022$, $df = 1$) syntyy vuosien 1975–78 karjalaisvaltaisuudesta aiempiin vuosiin verrattuna (taulukko 6). Säilyneistä *yä*-yhtymistä ei koko aineistossa ole yhtään esiintymää.

Taulukko 6.

Jälkitavujen *ua, yä* -yhtymien diftongiutuminen.

Vuosi	Karjalan muk.		Suomen mukainen				N
	UO		UU		UA		
	f	%	f	%	f	%	
1960	9	56,2	5	31,3	2	12,5	16
1964	3	30,0	5	50,0	2	20,0	10
1975	30	50,8	23	39,0	6	10,2	59
1976	12	70,6	4	23,5	1	5,9	17
1978	23	74,2	8	25,8	-	-	31

Kokoavasti jälkitavujen *a, ä* -loppuisista yhtymistä voi todeta, että karjalaisuus pitää niissä kaikissa pintansa hyvin ja vahvistuu vanhemmiten. Suhteellisten osuuksien perusteella karjalaiset variantit ovat keskimäärin parhaiten säilyneet *oa, öä* ja *ea, eä* -yhtymissä ja heikoimmin *ua, yä* -yhtymissä, joiden esiintymiä on kuitenkin niukasti. Jälkitavujen *aa:ssa* ja *ää:ssä* (alaluku 3.1) karjalaisuus on yleisempää kuin vokaaliyhtymien edustuksessa.

3.3 Affrikaatan edustus

ts-yhtymää vastaavat variantit voidaan jakaa karjalaiseen affrikaattaedustukseen (*čč : č*) ja suomen itämurteiden tai yleiskielen edustukseen (*ht : t ~ h, ss : ss, ts : ts*). *ts*-variantti voi rajakarjalaisidioletissa olla peräisin suomen yleiskielestä tai itäisistä savolaismurteista silloin, kun se esiintyy deskriptiivisanoissa tai karjalaislainoissa, joissa affrikaatan ääntämys on suomalaistunut. Taulukko 7 sisältää kaikki aineiston muodot, joissa on *ts*:n vastine, olipa kyse sananalkuisista, -sisäisistä tai loppuheiton aiheuttamista sananloppuisista tapauksista.

Taulukko 7.

Affrikaatan edustus.

Vuosi	Karjalan muk.		Suomen muk.		N
	č		<i>ht, t, h, ss, ts</i>		
	f	%	f	%	
1960	24	55,8	19	44,2	43
1964	5	20,0	20	80,0	25
1975	137	70,2	58	29,8	195
1976	33	52,4	30	47,6	63
1978	95	71,4	38	28,6	133

Affrikaatat ovat olleet enemmistönä lukuun ottamatta vuotta 1964, jolloin jopa 80 % edustui suomalaisina variantteina; tämä kontrasti on tilastollisesti erittäin merkitsevä (khiin neliössä $p < 0,001$, $\chi^2 = 32,468$, $df = 4$). Viimeisessä näytteessä (1978) karjalaisuus on enimmillään, noin 71-prosenttista.

Vaihtelua on saman vuoden aineiston samoissa tai samakantaisissa lekseemeissäkin: *meččä* ~ *metsästä* (1960); *iče* ~ *itse* (1964); *sul' ččinat* ~ *sultsinat* (1975c); *ruočilla* (1975e) ~ *Ruotsii* (1975d); *seiččemennelle* ~ *seitsemen* (1976b); *kaččomaa* (1976b) ~ *kassomma* (1976a) ~ *kahto, kato* (1976a); *ilomanččilašii* ~ *Ilomantsist* (1978d). Vuodesta 1964 lähtien näytteissä on lausumapartikkelia *kato* (ISK 2004 § 807), joka on selvästi lainautunut suomalaismurteista ja jonka äänneasu ei juuri vaihtelee. Koko aineistossa *kato*-muotoja on 57 mutta *kačo*-muotoja vain 4, esimerkiksi:

- (1) kun sen viimisen [lapsen] sain eipä eneä kerit tulla *kato* ikiä rubeet tulemah jo pal'jo (1976)
- (2) *kačo* Jumal on aina miun puoličči ('puolellani') (1975)

Sananalkuista č:tä esiintyy karjalaissanoissa: *čaššounaks*; *čumoitatko* 'suuteletko' (1960); *čorpotan* 'touhuan', deskr. (1975d); *čeh čeh*, interjektio hevosta ohjattaessa (1976b). Näissä č ei vaihtelee. Sanassa *ruočči* 'ruotsi, luterilainen' affrikaatta on paikoin loppuheiton vuoksi sananloppuisessa asemassa:

- (3) mimmoñi *ruoč* sinä olet (1960)
- (4) kun šavodoissa käydih ka šiidä *ruočč*_armastu ['rakastui'] (1975e)

Voisi olettaa, että affrikaatan esiintyminen selittyy karjalaisten sanojen määrästä näytteissä. Tätä yhteyttä ei kuitenkaan ole: karjalaissanoja affrikaatan mahdollistavista muodoista on kaikkina vuosina alle 10 % ja vuonna 1978, jolloin affrikaatta oli suhteellisesti yleisin, vain 2 %.

ts-yhtymän suomalainen variantti voi esiintyä muodossa, joka muuten on karjalainen, kuten *kahtomah, katellah* (1960), *katokkoa* 'katsokaa' (1975c). Vastaavasti karjalaisvariantti voi sisältyä muilta osin suomenmukaiseen muotoon: *kačeltii* (1960), *eččimää, mečikköö* 'metsikköön' (1978c).

4 Morfologisia piirteitä

Morfologisina piirteinä käsittelemme yksikön 1. persoonan pronominin nominatiivimuodon sekä taivutusvartalon vaihtelun. Lisäksi sijamuodoista tarkasteltavana ovat allatiivin ja illatiivin edustus ja verbien taivutusmuodoista passiivin päätte, yksikön 3. persoonan *u, y* -päätte presensmuodoissa sekä NUT-partisiipin tunnukset.

4.1 Yksikön 1. persoonan pronomini

Eteläkarjalan murteessa yksikön 1. persoonan pronomini on ollut *mie*-asuinen, mutta Ilomantsin savolaismurteessa vanhastaan *minä*-muotoinen. Akuliinalla edustuksessa on suurta ajallista vaihtelua (khiin neliössä $p < 0,001$, $\chi^2 = 26,209$, $df = 4$): Vuoden 1960

niukka karjalaisvoittoisuus vaihtuu vuoden 1964 selväksi savolaisvoittoisuudeksi, joka taas vuonna 1975 kääntyy karjalaisvoittoisuudeksi. Vuonna 1978 varianttien jakauma on lähes tasaväkinen. (Taulukko 8.)

Taulukko 8.

Yksikön 1. persoonan pronominin nominatiivin edustus.

Vuosi	Karjalan muk.		Suomen muk.		N
	<i>mie</i>		<i>minä</i>		
	f	%	f	%	
1960	43	55,8	34	44,2	77
1964	10	33,3	20	66,7	30
1975	315	63,3	160	36,7	475
1976	34	54,0	29	46,0	63
1978	115	50,7	112	49,3	227

Eteläkarjalaisen *mie*-pronominin taivutusvartalo on ollut *miu-*, savolaisen *minä*-pronominin taas *minu-*. Taivutusvartalon muodot käyttäytyvät toisin kuin nominatiivi. Aineiston tulokset ovat yllättäviä siinä, että suomalainen *minu*-vartaloisuus on Akuliinan idiolektissa ollut vallalla 1960-luvun näytteissä ja karjalaiset taivutusmuodot ovat hui- masti yleistyneet vasta myöhemmin (taulukko 9). Merkitsevin ero syntyy vuosien 1960–1964 ja 1975–1978 välille (khiin neliössä Yatesin korjauksella $p < 0,001$, $\chi^2 = 91,103$, $df = 1$).

Vuoden 1960 aineistossa on kaksi tapausta, joista voi olettaa puhujan epäroineen taivutusvartalon valinnassa:

- (5) se, monta kerdo sano *miu-* *nullen*, no miten ne oletta työ laittanut
- (6) minust_on Suomessa mukavempi [nauraa]. ihan totta kaikella tavall_oli *miu-* *minusta* paljo mukavemmat [olot].

Taulukko 9.

Yksikön 1. persoonan pronominin taivutusvartalon edustus.

Vuosi	Karjalan muk.		Suomen muk.		N
	<i>miu-</i>		<i>minu-</i>		
	f	%	f	%	
1960	14	31,8	30	68,2	44
1964	6	33,3	12	66,7	18
1975	149	91,4	14	8,6	163
1976	19	73,1	7	26,9	26
1978	70	88,6	9	11,4	79

Vuonna 1975 *miu*-vartaloisia muotoja on peräti noin 91 %, seuraavana vuonna noin 73 % ja tarkastelujakson lopussa runsaat 88 %. Tässäkin piirteessä karjalaisuus näyttää siis vakiintuvan vanhemmalla iällä.

mie-pronominin partitiivimuoto on Porajärven seudun eteläkarjalaisalueella *miuda*-asuinen. Tätä muotoa on merkitty Porajärven lisäksi Paatenelle, Mäntyselkään sekä osin Rukajärvelle, mutta ei muihin karjalaismurteisiin. (Bubrih ym. 1997: kartta 128.) Akuliinan idiektissa *miuta*-muotoa on toistuvasti 1970-luvun näytteissä:

- (7) vel' i oli *miuta* vanhempi kolmie vuotta (1975a)
- (8) ei *miuta* pelottat mikää ei hukka eikä ihmiset (1976a)
- (9) Yrjö kuule mie lähen nyt, Huhuksehe lähet *miuta* viemää (1978d)

miuta-, *siuta*-muotoja on eräillä muillakin Ilomantsin rajakarjalaisilla, kuten seuraavissa esimerkeissä.

- (10) se kielti meitä kovasti. van koitteli *miutai* monta kertoo (SKNA 6639:1b)
- (11) ennem miss_letty ol'. ennem *miuta* (SKNA 13013:1a)
- (12) kyllä mie pelgäsin, *siutas* [hän] sano (SKNA 13015:2a)

miuta-muoto yhdistyy Ilomantsin rajakarjalaisten kieleen myös eräissä imitoinneissa. Akuliinan tytär kertoi haastattelussaan (v. 2012) erään toisen sukulaisensa sanoneen evakkoon lähtiessään:

- (13) elkeä vet muistelko *miuta* pahalla jos emmä tämän jälkie niä. (Riionheimo & Palander 2020: 50.)

Akuliinaa puolestaan jäljitteli eräs iäkäs sukulaisnainen seuraavasti:

- (14) Mie lähen, *miuta* rupes nukuttamah. (Riionheimo & Palander 2020: 65.)

miuta-muodot eivät ole kuuluneet itäisiin savolaismurteisiin; suomen murteissa muotoja on tavattu vain Lappeenrannan seudun kaakkoismurteissa (MA Lappee).

4.2 Allatiivin edustus

Allatiivin päätte on suomen itämurteissa loppukahdenteinen tai *n*-loppuinen (*poja(l)let tul' ~ poja(l)len tul'*). Eteläkarjalassa adessiivi ja allatiivi ovat langenneet yhteen, ja kummankin sijan päätteenä on *-lla*, *-llä* tai loppuheittoinen *-l*. Taulukkoon 10 (seur. sivulla) on koottu suomen allatiivia vastaavien muotojen määrät. Akuliinan idiektissa *lla*-, *llä*-päätteinen adessiivi-allatiivi on yli 80-prosenttista 1960-luvun ja

vuoden 1978 näytteissä. Vuosien 1964 ja 1975 välillä karjalainen edustus näyttäisi vähenevän ja vuosien 1976 ja 1978 välillä taas vastaavasti lisääntyvän; tämä vuosittainen muutos suomalais- ja karjalaismuotojen välillä on erittäin merkitsevää (khiin neliössä $p < 0,001$, $\chi^2 = 42,415$, $df = 4$).

Taulukko 10.
Allatiivin edustus.

Vuosi	Karjalan mukainen				Suomen muk.		N
	-llA		-l		-(l)le ^x ~ -(l)le(n)		
	f	%	f	%	f	%	
1960	65	81,2	11	13,8	4	5,0	80
1964	36	92,3	1	2,6	2	5,1	39
1975	164	68,3	15	6,3	61	25,4	240
1976	39	72,2	4	7,4	11	20,4	54
1978	108	84,4	15	11,7	5	3,9	128

Akuliinan idiolektissa allatiivin suomalaisvariantit ovat yleensä vokaaliloppuisia, esimerkiksi:

- (15) piti kymmenele *henkele* leibä paistoa (1960)
- (16) nyt se [tuuli] vei [veneen] *mualle* ja mänöy pahoin (1976b)

Varmoja loppukahdenteisia muotoja ei ole lainkaan; seuraava poikkeuksellinen ta-pauskin voi selittyä loppu-*n:n* assimilaatiosta:

- (17) sieltä toisiltaip puolilta Soroa ol' i kun_ol' i siellä *Koikkeellej* [?] jäinyj ja (1976a)

Rajageminaatio on tutkittavassa idiolektissa ylipäätäänkin harvinaista. Sen sijaan joukossa on muutamia selviä *(l)len*-päätteisiä muotoja:

- (18) sittem myö, *meilen* tai sen tytön kansa tuotih miull_ol' i viisivuod' ini, ykš tyttö šiitä (1960)
- (19) ei katsahat eikä puolellai sanalla sanot vastoimpäi *miulen* jot tul' is paha mieli (1975d)

Karjalaisten loppuheittomuotojen osuus vaihtelee enimmäkseen 10 prosentin molemmiin puolin; vuodelta 1964 on vain yksittäisesiintymä lausefoneettisesta loppuheitosta:

- (20) niit_ol' i ušemmän, siellä taloloin *välil* jäinyt [korsuja] (1960)
- (21) *meill_*ei tullut mielehe tok myö, oisimma semmoist_ajatellut (1964)

(22) ei sitä *tavallisel* ihmisellä se [kummitus] ei näyttävy (1975e)

Allatiivin edustus on tarkastelujaksolla kaikkiaan hyvin karjalainen, ja viimeisellä haastattelukerralla se palautuu lähes samaan tilanteeseen, kuin missä se oli jakson alussa.

4.3 Illatiivin edustus

Suomen itämurteissa ja yleiskielessä illatiivin *hVn*-päätteen *h* on kadonnut muista asemista paitsi painollisen pitkän vokaaliaineksen ja diftongin jäljestä (*poikaan, karjalaisiin, tekemään*, mutta *maahan, suohon, henkilöihin*). Karjalan kielessä päätte on yleensä lyhentynyt sananloppuiseksi *-h:ksi* (*poigah, poigih*). Taulukkoon 11 on koottu karjalais- ja suomalaisedustuksen määrät muodoista, joissa kielimuodot eroavat *h:n* esiintymiseltään. Mukana ovat myös sellaiset karjalaisiksi tulkitut yksittäistapaukset, joissa illatiivin *hVn*-päätte on säilynyt (*olohon*; 1964) tai menettänyt pelkästään *-n:n* (*liittoho, peäsijäsehe* 'pääsiäiseen'; 1960). Karjalaisina on lisäksi käsitelty kontaminoitumat, joissa loppu-*h* liittyy suomenmukaiseen pitkään vokaaliin (*šotaah, ottamaah*; 1975a). Tällaisia on rajakarjalaismurteissa yleisemminkin (Massinen 2012: 126).

Taulukko 11.

Yksikön ja monikon illatiivimuodot.

Vuosi	Karjalan muk.		Suomen muk.		N
	<i>poigah, poigih</i>		<i>poigaa(n), poigii(n)</i>		
	f	%	f	%	
1960	139	90,3	15	9,7	154
1964	66	82,5	14	17,5	80
1975	316	63,1	185	36,9	501
1976	120	74,1	42	25,9	162
1978	245	76,1	77	23,9	322

Illatiivin *h*-loppuisuus on säilynyt tarkasteltavassa idiolektissa varsin hyvin: vuonna 1960 runsaat 90 % muodoista oli karjalan mukaisia, ja vähimmilläänkin, vuonna 1975, noin 63 %. Vuosina 1976 ja 1978 karjalaisuus on jälleen lisääntynyt. Tämä vuosittainen muutos on samantyyppistä kuin allatiivissa, ja se on tilastollisesti erittäin merkitsevää (khiin neliössä $p < 0,001$, $\chi^2 = 53,181$, $df = 4$).

4.4 Passiivin päätte

Karjalassa passiivin indikatiivin preesens- ja imperfektimuodot ovat yleensä päätteeltään lyhytvokaalisia ja *h*-loppuisia (*ollah, oltih*), kun suomen itämurteissa passiivin persoonapäätteessä on pitkä vokaali ja *-n* (*ollaa(n), oltii(n)*). Akuliinan idiolektissa on preesensmuotoja, joiden päätteaineksenä on *-ha(n)*, *-hä(n)* (*rakennetahan, villitähän*; 1976a; *sano-taha*; 1978b), ja *-hi(n)*-loppuisia imperfektimuotoja (*laiteltihi, kannettihi*; 1960; *heitetti-*

hiv verkot; 1976a). Yksittäisiä ovat lisäksi kontaminaatio- tai hybridimuodosteet, joissa *-h* liittyy pitkään vokaaliin (*tehäh, majotettiin*; 1975a). Tällaisia muotoja on muissakin Raja-Karjalan korpuksen idiolekteissa (Uusitupa ym. 2017: 95). Kaikki edellä mainitut laiset *h*:lliset muodot sisältyvät taulukon 12 karjalaisvariantteihin. Sen sijaan satunnaiset lyhytvokaaliset muodot, jotka ovat menettäneet loppu-*h*:nsa (*tehti* 'tehtiin'), on jätetty pois laskelmista. Kaikista esiintymistä noin 86 % on imperfektimuotoja.

Taulukko 12.

Passiivin preesens- ja imperfektimuodot.

Vuosi	Karjalan muk.		Suomen muk.		N
	<i>ollah, oltih(i), oltihi(n)</i>		<i>ollaa(n), oltii(n)</i>		
	f	%	f	%	
1960	169	78,2	47	21,8	216
1964	137	72,1	53	27,9	190
1975	183	50,8	180	49,2	363
1976	114	67,5	55	32,5	169
1978	207	75,5	67	24,5	274

Karjalaismuodot ovat olleet vallalla kaikkina vuosina. Suhteellisesti eniten *-h*:llisiä muotoja on ollut vuonna 1960 (n. 78 %) ja vähiten (n. 51 %) vuonna 1975. Kehitys on ollut samansuuntainen kuin illatiivissa (taulukko 11), ja vuosittainen vaihtelu on tässäkin erittäin merkitsevää (khiin neliössä $p < 0,001$, $\chi^2 = 68,630$, $df = 4$), mutta passiivimuodot ovat suomalaistuneet enemmän. Suffiksin *-h* kuuluu siis puhujan kielitajussa ilmeisesti kiinteämmin illatiivin kuin passiivin yhteyteen.

4.5 Yksikön 3. persoonan päätte

Karjalassa kaksi- tai useampitavuisien verbien indikatiivin ja potentiaalisen preesensmuodoissa yksikön 3. persoonan päätte on *-u* tai *-y* (*šanou, lähtöy, ottanou*), kun suomen itämurteissa vastaavissa muodoissa vartalovokaali pitenee (*sa(n)noo, lähtöö, ottanoon*).

Taulukko 13.

Yksikön 3. persoonan päätte.

Vuosi	Karjalan muk.		Suomen muk.		N
	f	%	f	%	
1960	22	44,9	27	55,1	49
1964	4	22,1	15	78,9	19
1975	51	19,4	212	80,6	263
1976	35	53,8	30	46,2	65
1978	90	39,1	140	60,9	230

Rajakarjalaismurteissa on ollut sekä karjalaista että suomalaista edustusta (Koi-visto 2018: 72–73). Taulukon 13 laskelmissa eivät ole mukana *u*, *y* -vartaloiset verbit (esim. *sambuu* 'sammuu', *šäilyy*), joissa päätte on assimiloitunut sekä suomessa että karjalassa.

Vuosittaisten näytteiden välillä on suuria eroja esiintymien määrissä. Kun haastattelut sisältävät paljolti muistelukerrontaa, preesensmuodot ovat vähäisiä. Paikoin yksikön 3. persoonan preesensmuodot kuitenkin kasaantuvat eläytyvässä kerronnassa esimerkiksi seuraavasti:

- (23) mies laksi [= laski], lauvantaina järveh verkkoloi ja uamuks kalaa verestä [‘tuoretta’] kalaa. ja ne laske lauvantaiiltana mies verkot järveh ja, uamula lähtöö kahtomaa kum pariko verkkuo uamušeksi laski vai. yksinäh ottamah niitä noštamaa verkkoloi kesällähä hyvi matalas pietää sitä muar reunassa. ja hiän kun *mänöö* missä venehel luo mäni ja, venehtä *rupee* vesille työndämäh ni, oli sanonut, *näköö* sielä mies pitkä mies *seisoo* lahen takana. [Pitkä mies sanoo:] ”tuo vene hänellä.” (1975e)

Tarinan juoni etenee imperfektin (*laski*) ja pluskvamperfektin (*oli sanonut*) aikamuodoissa, mutta jännittävin kohta esitetään kohosteisena dramaattisen eli historiallisen preesensin keinoin (ISK § 1529): kalastaja kohtaa oudon miehen, joka käskee häntä noutamaan itsensä lahden vastarannalta. Vilkkaan keskustelun kuvauksissa dramaattisen preesens voi toistua johtoilmauksissa, kuten seuraavassa esimerkissä:

- (24) mie sanom ”mistä päin työ tul’itta nyt oikei?” *sanoo* ”Huhuksesta”. mie sanon ”keneh kyvissä?” ”ka” *sanoo* ”teijjäm moottorila tul’ima” *šanouu*. mie sanom ”minne se nyt, meijäm mieheñi da isä?” ”ka” *sanoo*, ”še jäi toisella puolella. myö viijjäh moottorivene.” (1978d)

Akuliinan idiektissa yksikön 3. persoonan päätteän suomalaisvariantit ovat olleet voitolla vuotta 1976 lukuun ottamatta; vuosittainen vaihtelu on suurta ja erittäin merkittävää (khiin neliössä $p < 0,001$, $\chi^2 = 43,425$, $df = 4$). Viimeisenä tarkasteluvuonna yksikön 3. persoonan muodot näyttäisivät jälleen suomalaistuvan.

4.6 NUT-partisiipin edustus

Akuliinan idiektissa NUT-partisiippi varioi pääasiassa kuudella tavalla. *t*-loppuinen tunnus *-nut*, *-nyt* (*ollut*, *männyt*) on vanhastaan kuulunut sekä karjalan kieleen että itäisiin savolaismurteisiin. Pelkästään karjalalle on ominainen vokaalivartaloon liittyvä *-t* (*luget*). Karjalaistaustalla luontevimmin selittyy myös vokaaliloppuinen *-nu*, *-ny* (*tullu sieltä*). Itäisissä savolaismurteissa havainnot siitä ovat nimittäin harvinaisia ja keskittyvät alueen eteläosiin (Väyrynen 1995: 51–55). Essiivipäätteinen *-(n)na*, *-(n)nä* (*tulluna*) ja myöhäisempi loppukahdenteinen *nu^x*, *-ny^x* (*tullu^x*) taas ovat savolaisia tunnuksia, ja savolaisena voi pitää myös alkuaan kaakon suunnalta pohjoisemmaksi levinnyttä sisäheittoista varianttia *-nt* sekä sen assimilaatiomuotoja (*oli syntynt*,

ei piästä), jotka esiintyvät enimmäkseen kielteisessä imperfektissä. Varianttien määrät ovat taulukossa 14.

Taulukko 14.
NUT-partisiipin variantit.

Vuosi	Vain karjalassa				Vain suomessa						Karjalassa ja suomessa				N
	-t		-nU		-nU*		-(n)nA		-nt		-nUt		muut		
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
1960	15	8,9	5	2,9	1	0,6	1	0,6	1	0,6	144	85,2	2	1,2	169
1964	6	8,3	3	4,2	1	1,4	-	-	-	-	62	86,1	-	-	72
1975	54	16,2	16	4,8	7	2,1	-	-	7	2,1	249	74,5	1	0,3	334
1976	27	19,3	6	4,3	8	5,7	-	-	1	0,7	97	69,3	1	0,7	140
1978	36	13,9	11	4,3	8	3,1	4	1,6	-	-	197	76,4	2	0,8	258

nut, *nyt* -loppuiset partisiipit ovat Akuliinalla olleet valtaedustuksena koko tarkastelujakson ajan. 1960-luvulla peräti noin 85 % esiintymistä kuuluu tämän variantin piiriin ja 1970-luvullakin noin 70 %. *nUt*-muotojen vähentyminen 1970-luvulla on kuitenkin erittäin merkitsevää, kun se kontrastoidaan muiden muotovarianttien käyttöön (khiin neliössä Yatesin korjauksella $p < 0,001$, $\chi^2 = 12,427$, $df = 1$). Kahdesta pelkästään karjalaisesta variantista yleisempi on *-t*, jonka osuus 1960-luvulla on alle 10 % mutta seuraavalla vuosikymmenellä keskimäärin 16 %. Vokaaliloppuisista karjalaisvarianttia *-nu*, *-ny* on ollut koko tarkastelujakson ajan alle 5 %. Näiden pelkästään karjalaisten varianttien osuus Akuliinan puheessa on lisääntynyt merkitävästi 1960-luvulta 1970-luvulle tultaessa, kun ne kontrastoidaan tilastollisesti muihin variantteihin (khiin neliössä Yatesin korjauksella $p = 0,004$, $\chi^2 = 8,087$, $df = 1$). Savolaiset variantit ovat olleet verrattain harvinaisia. Eniten esiintymiä on loppukahdenteisista muodoista, niitäkin vain muutaman prosentin verran. Essiivipartisiipit eivät ole juuri tarttuneet idiolektiin, ja sisäheittoiset muodotkin ovat satunnaisia. Kokonaisuudessaan voidaan sanoa, että Akuliina on tarkastelujakson aikana siirtynyt käyttämään yhä puhtaammin karjalaisia partisiipin muotovariantteja.

Akuliinan näytteissä on kuusi tapausta, jotka on luokiteltu ”muihin” variantteihin ja joiden määrä ei riitä tilastolliseen tarkasteluun. Kaksi esiintymää edustaa karjalaista *n*-tunnusta, jota tavataan laajemminkin eteläkarjalassa (Bubrih ym. 1997: kartta 161): *istuttan* (1975d) ja *ottan* (1978d). Muototyyppi on kuitenkin Ilomantsin rajakarjalaisilla marginaalinen (Moshnikov 2014: 36). Loput ”muihin” luokitellut muodot ovat kaksitulkkintaisia. Kun partisiippi on *t*-loppuinen edeltäessään *t*-alkuista sanaa, ei voi varmasti päätellä, onko kyseessä *t*-loppuinen vai loppukahdenteinen muoto: *tehnyt teillä* ’teille’, *männyt tuon* (1960). Lopputaukoa edeltävä *ollu*-muoto (1978d) taas voisi olla joko vokaaliloppuinen tai loppukahdenteinen.

5 Tulosten pohdintaa

Tarkasteltava 18 vuoden ajanjakso käsittää vuodet 1960–1978. Haastateltava Akuliina on ollut ensimmäisen haastattelun aikana 59-vuotias ja viimeisessä haastattelussaan 77-vuotias. Tutkimuksessa on tarkasteltu Akuliinan idiolektista 13:a äänne- ja muoto-opillista piirrettä, ja tavoitteena on ollut seurata idiolektissa tapahtuvaa ajallista vaihtelua ja muutosta. Tutkittavat piirteet ovat jo lähtökohtaisesti huomattavan erilaisia siinä, miten karjalaisina ne koko ajanjakson huomioon ottaen edustuvat. Jos karjalaisvarianttien vuosittaisista yhteisistä prosenttiosuuksista lasketaan keskiarvo, järjestys karjalaisimmasta suomalaisimpaan piirteeseen on seuraava: allatiivi (keskimäärin 88 %), jälkitavujen *aa:n* ja *ää:n* diftongiutuminen (82 %), *oa*, *öä* -yhtymien diftongiutuminen (78 %), *ea*, *eä* -yhtymien diftongiutuminen (78 %), illatiivi (77 %), *ia*, *iä* -yhtymien diftongiutuminen (70 %), passiivin päätte (69 %), yksikön 1. persoonan pronominin taivutusvartalo (64 %), *ua*, *yä* -yhtymien diftongiutuminen (56 %), affrikaatan edustus (54 %), yksikön 1. persoonan pronominin nominatiivi (52 %), yksikön 3. persoonan preesensmuodot (36 %) ja NUT-partisiippi (17 %).⁵ Aineisto osoittaa, että piirteiden karjalaisuusaste vaihtelee ajan myötä ja useissa tapauksissa vaihtelu noudattaa samaa kaavaa: kuudessa piirteessä vuosi 1964 on merkitsevästi suomalaisin, ja 12 piirteessä karjalaisuus vahvistuu jakson loppua kohti.

Piirteet ryhmittäytyvät ajallisesti samoin ja eri tavoin käyttäytyviin: Jälkitavujen *aa*- ja *ää*-vokaaleissa, *a*, *ä* -loppuisissa vokaalilyhtymissä (lukuun ottamatta *ua*, *yä* -lyhtymiä) ja affrikaatan edustuksessa vuosi 1964 erottuu voimakkaasti suomalaisvaikutteiseksi, minkä jälkeen karjalaisuus taas voimistuu. Yksikön 1. persoonan pronominin nominatiivi käyttäytyy samoin, mutta pronominin taivutusmuodoissa koko 1960-luvun suomalaisvaltaisuus vaihtuu 1970-luvulla karjalaisvaltaisuuteen. Allatiivissa, illatiivissa, passiivissa sekä verbien yksikön 3. persoonan taivutuksessa Akuliina palaa vuoden 1975 jälkeen aiempiin karjalaismuotoihin. NUT-partisiipissa karjalaisvariantit yleistyvät vasta 1970-luvulla.

Tulosten pohjalta voisi johtaa hypoteesin eri elementtien prominenssista kieli-tietoisuudessa niin, että prominentit ainekset (yksikön 1. persoonan pronomini, jälkitavujen *aa:n* ja *ää:n* diftongiutuminen, vokaalilyhtymät ja affrikaatta) mukautuvat ympäristön kielenkäytön vaikutuksesta ja vähemmän prominentit (sijamuodot, verbien taivutus) eivät. Fonologisia piirteitä voi olla helpompi kontrolloida kuin morfolo-gisia. Kansanlingvivistisissä tutkimuksissa onkin havaittu, että ei-lingvistit kiinnittä-vät murteissa huomiota juuri fonologisiin ja sanastollisiin seikkoihin, mutta vähem-män muoto-opillisiin ilmiöihin, kuten sija- ja persoonapäätteisiin (Preston 1999: xxix; Mielikäinen & Palander 2014: 151–152, 239; Riionheimo & Palander 2017: 227–234; Palander & Riionheimo 2018: 66). Suomen murteiden tunnetuimpia piirteitä ovat yksi-kön 1. ja 2. persoonan pronominit, erityisesti niiden nominatiivimuodot, joiden perus-teella aluemurteita erotellaan (Mielikäinen 2005: 104; Vaattovaara & Soininen-Stojanov 2006: 238; Palander 2007; Nupponen 2011: 149; Mielikäinen & Palander 2014: 185–195).

5. NUT-partisiipista karjalaisiksi on tässä laskettu pelkästään karjalan kielessä esiintyvät tunnuksat; suomen itämurteille ja karjalalle yhteisiä *-nut*, *-nyt* -variantteja ei ole otettu huomioon.

Tätä taustaa vasten selittyy luontevasti se, että rajakarjalaisidioletissakin pronomiinin nominatiivimuoto on alttiimpi suomalaistumismuutoksille kuin taivutusmuodot. Tässä saaduista tuloksista voi olla välillistä evidenssiä varsinaiselle kielitietoisuustutkimukselle, jossa tiedostamista selvitetään muilla menetelmillä.

Syitä ajallisiin eroihin voitaisiin etsiä yksilömurteelle ominaisesta luontaisesta vaihtelusta, haastattelutilanteesta tai haastateltavan henkilöhistoriasta. Luontaisella vaihtelulla tarkoitetaan sitä, että suhteellisen stabiili idiolektikin voi eri aikoina, esimerkiksi peräkkäisinä päivinä, tuottaa kielenpiirteistä hieman toisistaan poikkeavia variaatio-suhteita. Idiolekti ei pysy täsmälleen samanlaisena, vaan puhujan tunnetilat, puheenaiheet ja tilannetekijät voivat aiheuttaa vaihtelua (esim. Lappalainen ym. 2019: 552 ja siinä mainitut lähteet). Akuliinan idiolektin variaatio selittyneekin osin tällaisesta luontaisesta horjunnasta.

Jonkin verran on tutkittu haastattelutilanteen vaikutusta informantin kieleen: millaista kielimuotoa haastattelija käyttää (esim. Mustanoja 2011: 327; Massinen 2012: 107–116), miten haastateltava suhtautuu haastattelutilanteeseen ja millainen on haastattelijan ja haastateltavan suhde (esim. Kurki 2005: 237; Paunonen 2005: 186; Mustanoja 2011: 85; Wagner & Tagliamonte 2018; Cukor-Avila & Bailey 2018: 200–208). Kuten luvussa 2 totesimme, varhaisimmassa haastattelussa Akuliinan keskustelukumppanina oli hänelle entuudestaan tuttu paikkakuntalainen. Vuonna 1964 tilanne oli uusi, kun Akuliinaa tulivat haastattelemaan Pertti ja Helmi Virtaranta. On mahdollista, että vieraat keskustelukumppanit ovat saaneet Akuliinan jossain määrin kontrolloimaan kieltään. Kuitenkaan sillä, puhuuko haastattelija karjalaa vai suomea, ei ole havaittu olevan vaikutusta rajakarjalaisten puheen karjalaisuusasteeseen (Massinen 2012: 109–114). Vuoden 1960 näytteessä haastattelija puhuu itäistä savolaismurretta, mutta Akuliinan kieli on karjalaisempaa kuin vuonna 1964, jolloin Virtarannat haastattelivat häntä karjalaksi.

Varteenotettavimmat syyt muutoksiin liittyvätkin mitä ilmeisimmin Akuliinan elämänvaiheisiin. Niistä hän kertoo itse haastatteluissaan, ja lisätietoja on antanut hänen tyttärensä. Sotien jälkeen Akuliina oli perheineen asettunut asumaan suomenkieliseen Ilomantsiin, Koitereella sijaitsevaan Lammassaareen. Saareen oli mantereelta neljän kilometrin venematka, ja vaikka saarella asui muutama naapuri, elämä siellä oli varsin eristynyttä. Ratkaiseva käänne Akuliinan elämässä tapahtui vuonna 1957, jolloin hänen rajakarjalainen aviopuolisonsa kuoli. Tuolloin Akuliina muutti pois saaresta ja lyhyen Huhuksen kylässä vietetyn kauden jälkeen siirtyi vuonna 1958 Ilomantsin kirkolle.

Vuonna 1960 haastattelijan kysyessä karjalan kielestä Akuliina arvelee oman murteensa olevan lähes samanlaista kuin liusvaaralaisen puolisonsa, mutta lisää:

- (37) nythän jo on, kun on, nuorempi polvi nämä, lapšet ta koululoishan ei eneä niinj käytetä [karjalaa]. ka minäpä kun en oo välittänyt tästä, minkä olen šuanut niin niin ole, puhunut ja mitäpä tästä, samahan o. [nauraen:] asien o toimittat.

Akuliina uskoo siis puhuvansa samaa karjalaa kuin aiemminkin eikä mielestään ole tietoisesti muuttanut puhetapaansa. Koska käytettävissä ei ole aineistoa 1950-luvulta, asiasta emme voi olla varmoja, mutta luultavasti idiolektin savolaistuminen oli käyn-

nissä jo 1960-luvun alussa. 1960-luvun suomalaistumismuutokset johtuvat mitä todennäköisimmin Akuliinan tihentyneistä kontakteista itäistä savolaismurretta puhuviin ilomantsilaisiin. Perheessä ei ollut enää karjalankielistä puhekumppania; lapsetkin olivat jo mantereella vietettyjen kouluvuosien aikana omaksuneet paikallisen savolaismurteen.

Mielenkiintoista Akuliinan murteessa on, että vanhemmiten karjalaisuus palaa takaisin tai vahvistuu. Reaaliaikatutkimusten mukaan tämäntapainen kehitys, jossa ikääntynyt puhuja palaa nuoruutensa kielimuotoon, ei ole poikkeuksellista (Nahkola & Saanilahti 2001: 156–157; Boberg 2004: 265; Sundgren 2004: 159, 165–166; Kurki 2005: 236–237; Mustanoja 2011: 347; Reubold & Harrington 2018: 146). Tällainen muutos voi selittyä nuorena omaksutuista ja elämän aikana jatkuvasti toistetuista neuromotorisista malleista, jotka yksinkertaisesti ovat iskostuneempia kuin myöhemmin saadut mallit (Reubold & Harrington mp.). Se, että Akuliina on eläkeiässä esiintynyt julkisesti karjalaksi, on voinut tukea karjalan säilymistä idiolektissa, mutta se tuskin on ensisijainen syy karjalan vahvistumiseen iän myötä.

Rajakarjalaismurteet ovat viime sotien jälkeen olleet nopeasti hiipumassa. Tähän kehitykseen on ratkaisevasti vaikuttanut se, että karjalan kieli ei ole enää perinteisellä tavalla välittynyt seuraaville sukupolville: toisen polven siirtokarjalaiset eli Raja-Karjalassa tai evakkomatalla syntyneet ja uusille asuinseuduille lapsena muuttaneet ovat ympäristön paineessa usein luopuneet äidinkielestään, tai karjala on heillä jäänyt lähinnä passiivisen kielitaidon varaan. Tilalle on omaksuttu suomen kieli. Sen sijaan ensimmäisen polven siirtokarjalaiset ovat voineet säilyttää karjalan kielen vanhaan ikään asti. (Esim. Hämynen 2012: 264–266; Sarhimaa 2017: 134–146.) Tämän tutkimuksen idiolektin varhaisvaiheista Porajärvellä ja parinkymmenen vuoden ajasta Ilomantsin Liusvaarassa ei ole tarkkaa tietoa, mutta Raja-Karjalan asutushistorian perusteella on pääteltävissä, että suomalaisvaikutusta murteessa on ollut jo vanhastaan (ks. Koivisto 2018: 61–62, 64–66). Sotienjälkeinen evakko- ja siirtolaisaika ovat hyvin todennäköisesti lisänneet sitä. Kahdeksantoista vuoden aikana vuodesta 1960 lähtien idiolekti ei kuitenkaan osoita suoraviivaista suomalaistumista. Päinvastoin, viimeisissä näytteissä karjalan osuus on monessa piirteessä palannut tarkastelujakson alun tilanteeseen tai jopa lisääntynyt siitä. Tutkimus osoittaa, että kielenpiirteen edustus idiolektissa voi siis vaihdella suuntaan tai toiseen vanhalla iälläkin eikä ole suoraan ennustettavissa.

Lähteet

Tutkimusaineisto

Haastatteluäänitteitä yhteensä 7 t 1 min: SKNA 503:1a (= 1960), 3703:1a (1964), 12070:1a (1975a), 12070:1b (1975b), 12071: 1a (1975c), 12071: 1b (1975d), 12072:1a (1975e), 12129:2a (1976a), 12130:1a (1976b), 13015:2a (1978a), 13015:2b (1978b), 13016:1a (1978c), 13016:1b (1978d). Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.

PALANDER, MARJATTA – RIIONHEIMO, HELKA – KOIVISTO, VESA 2017: *Raja-Karjalan korpus*. Itä-Suomen yliopisto & Kotimaisten kielten keskus. <https://www.kielipankki.fi/aineistot/finka/> (31.7.2021).

- ARANTOLA, LAURA – HEINOJA, SINI – KOK, MARIA – MASSINEN, HENNA – UUSITUPA, MILLA 2018: Sotkamon murrettä tallentamassa. Terveisiä murteenseuruuhankkeen kolmannelta kierrokselta. – *Virittäjä* 122 (2) s. 283–286. <https://doi.org/10.23982/vir.69703>.
- BOBERG, CHARLES 2004: Real and apparent time in language change. Late adoption of changes in Montreal English. – *American Speech* 79 (3) s. 250–269. <https://doi.org/10.1215/00031283-79-3-250>.
- BOWIE, DAVID 2015: Phonological variation in real time. Pattern of adult linguistic stability and change. – Annette Gerstenberg & Anna Voeste (toim.), *Language development. The lifespan perspective* s. 39–58. Amsterdam: John Benjamins.
- BUBRIH, D. V. – BELJAKOV, A. A. – PUNZINA, A. V. 1997: *Karjalan kielen murrekartasto*. Leena Sarvas (toim.). Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 97. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- BUCHSTALLER, ISABELLE – WAGNER, SUZANNE EVANS 2018: Introduction. Using panel data in the sociolinguistic study of variation and change. – Suzanne Evans Wagner & Isabelle Buchstaller (toim.), *Panel studies of variation and change* s. 1–18. New York: Routledge.
- CUKOR-AVILA, PATRICIA – BAILEY, GUY 1996: The spread of urban AAVE. A case study. – Jennifer Arnold, Renée Blake, Brad Davidson, Scott Schwenter & Julie Solomon (toim.), *Sociolinguistic variation. Data, theory, and analysis. Selected papers from NAW 23 at Stanford* s. 469–485. Stanford: CSLI Publications.
- 2018: The effect of small Ns and gaps in contact on panel survey data. – Suzanne Evans Wagner & Isabelle Buchstaller (toim.), *Panel studies of variation and change* s. 181–212. New York: Routledge.
- FORSBERG, HANNELE 1988: *Pohjois-Karjalan murrenäytteitä*. Joensuu: Karjalaisen Kulttuurin Edistämisseätiö.
- GENETZ, ARVID 1880: *Tutkimus Venäjän karjalan kielestä. Kielennäytteitä, sanakirja ja kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- GERSTENBERG, ANNETTE – VOESTE, ANNA 2015: Investigating the lifespan perspective. – Annette Gerstenberg & Anna Voeste (toim.), *Language development. The lifespan perspective* s. 1–8. Amsterdam: John Benjamins.
- HEIKKILÄ, TARJA 2014: *Tilastollinen tutkimus*. Helsinki: Edita.
- HIRVONEN, TAUNO 1972: *Ilomantsin Mutalahden tienoon karjalaismurteen savolaistuminen sandhi-ilmiöiden valossa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- HYLKILÄ, JENNI 2005: *Hienoo suomee vai hienua suomia? Reijärveläisnuorten havainnot ja eä ja oa, öä -yhtymien edustuksesta kotimurteessaan*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto.
- HÄMYNEN, TAPIO 2012: Changes in the linguistic identity of the borderland Karelians in Finland up to the year 2009. – Tapio Hämynen & Aleksander Paskov (toim.), *Nation split by the border* s. 246–271. Joensuu: University of Eastern Finland.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JUNTUNEN, TUIJA 1991: *Suomussalmen vienalaiskylien karjalankielisen sanaston säilymisestä*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- JÄRVI, MAUNO 1981: Murrepiirteet eteläpohjalaisten opiskelijoiden ja koululaisten puhe-

- kielessä: Vokaalit. – Aila Mielikäinen (toim.), *Nykysuomalaisen puhekielen murros. Jyväskylän osatutkimus. Raportti 2* s. 57–90. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 24. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- KALLIO, PETRI 2019: *Muinaiskarjalan uralilainen tausta*. <https://www.academia.edu/37709596/> (8.8.2021).
- KARVINEN, ERJA 1983: *Havaintoja Melaselän murteen savolaistumisesta*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto.
- KETTUNEN, LAURI 1940: *Suomen murteet III A. Murrekartasto*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 188. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KILPIJOKI, TAINA 2008: *Salmista Rauman seudulle ja Etelä-Savoon. Rajakarjalaisen siirtövien kielellinen sopeutuminen itä- ja länsimurteiden alueelle*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- KOIVISTO, VESA 2018: Border Karelian dialects – a diffuse variety of Karelian. – Marjatta Palander, Helka Riionheimo & Vesa Koivisto (toim.), *On the border of language and dialect* s. 56–84. *Studia Fennica Linguistica* 21. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KORPELA, EILA 1991: *Karjalan kielen säilymisestä Suomussalmen vienalaiskyllissä*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- KUNNAS, NIINA 2007: *Miten muuttuu runokyllien kieli. Reaaliaikatutkimus jälkitavujen A-loppuisten vokaalijonojen variaatiosta vienalaismurteissa*. *Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora* 78. Oulu: Oulun yliopisto.
- 2015: Language change in Viena Karelian idiolects. A follow-up study. (Seuruututkimus vienankarjalaisten idiolektien muuttumisesta.) – Harri Mantila, Jari Sivonen, Sisko Brunni, Kaisa Leinonen & Santeri Palviainen (toim.), *Congressus Duodecimus Internationalis Fenno-Ugristarum, Oulu 2015. Book of abstracts* s. 91–92. Oulu: University of Oulu.
- 2016: How do idiolects of old minority language speaker's change? A case study of White Sea Karelian. – *Sociolinguistics Symposium 21, Murcia 2016. Abstracts. Attitudes and prestige* s. 582.
- KUPARINEN, OLLI 2021: *Muutoksen mekanismit. Kolmen aikapisteen reaaliaikatutkimus Helsingin puhekielestä*. Tampereen yliopiston väitöskirjat 428. Tampere: Tampereen yliopisto.
- KURKI, TOMMI 2005: *Yksilön ja ryhmän kielen reaaliaikainen muuttuminen. Kielenmuutosten seuraamisesta ja niiden tarkastelussa käytettävistä menetelmistä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1036. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAASANEN, MIKKO 2016: Näennäisaikametodin taustaoletusten teoreettista tarkastelua. – *Virittäjä* 120 (1) s. 57–83.
- LABOV, WILLIAM 1995: *Principles of linguistic change. Volume 1. Internal factors*. *Language in society* 20. Oxford: Blackwell Publishers.
- LAPPALAINEN, HANNA – MUSTANOJA, LIISA – O'DELL, MICHAEL 2019: Miten ja milloin yksilön kieli muuttuu? Helsingläisidiektien muutos ja muutoksen tutkimuksen menetelmät. – *Virittäjä* 123 (4) s. 550–581. <https://doi.org/10.23982/vir.67808>.
- LEHIKOINEN, SANNA 2008: *Karjalaa vai suomea? Karjalan kielen säilymisestä suojärveläis-syntyisillä siirtokarjalaisilla*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:joy-20080046>.
- LEHTINEN, TAPANI 2007: *Kielen vuosituhanneet. Suomen kielen kehitys kantauralista varhais-suomeen*. Tietolipas 215. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LESKINEN, HEIKKI 1998: Karjala ja karjalankieliset kielentutkimuksen näkökulmasta. – Pekka Nevalainen & Hannes Sihvo (toim.), *Karjala. Historia, kansa, kulttuuri* s. 352–382. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 705. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- MA = Muoto-opin arkiston kokoelmat. Helsinki: Helsingin yliopisto ja Kotimaisten kielten keskus.
- MASSINEN, HENNA 2012: *Yleis- ja erikoisgeminaatio Ilomantsin karjalankielisten siirtolaisten idiolekteissa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20120813>.
- MIELIKÄINEN, AILA 1982: Nykypuhesuomen alueellista taustaa. – *Virittäjä* 86 (3) s. 277–294.
— 2005: Matkimuksista määritelmiin. Miten murteista puhutaan. – *Sananjalka* 47 s. 98–118. <https://doi.org/10.30673/sja.86658>.
- MIELIKÄINEN, AILA – PALANDER, MARJATTA 2014: *Miten suomalaiset puhuvat murteista? Kansanlingvistinen tutkimus metakielestä*. Suomi 203. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MOSHNIKOV, ILIA 2014: *NUT-partisiipin variaatio Ilomantsin rajakarjalaismurteissa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20140271>.
- MUSTANOJA, LIISA 2011: *Idiolekti ja sen muuttuminen. Reaaliaikatutkimus Tampereen puhekielestä*. Acta Universitatis Tamperensis 1605. Tampere: Tampereen yliopisto.
- NAHKOLA, KARI – SAANILAHTI, MARJA 2001: *Kymmenen vuotta myöhemmin. Seuraututkimus kielenmuutoksen etenemisestä yksilön kielessä ja puheyhteisössä*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 68. Turku: Turun yliopisto.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO – SORJONEN, MARJA-LEENA 2005: *Miten kuvata muutosta? Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohtia murteenseuruuhankeeseen pohjalta*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 133. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- NUPPONEN, ANNE-MARIA 2011: *”Savon murre” savolaiskorvin. Kansa murteen havainnoijana*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities, and Theology 11. University of Eastern Finland.
- OJANSUU, HEIKKI 1918: *Karjala-aunuksen äännehistoria*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PALANDER, MARJATTA 1996: *Vaihtelu Savonlinnan seudun välimurteissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 648. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
— 2005: *Lapsuudesta keski-ikään. Seuraututkimus itäsavolaisen yksilömurteen kehityksestä*. Suomi 191. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
— 2007: Alueellisen taustan vaikutus murrekäsitäytysiin. – *Virittäjä* 111 (1) s. 24–55.
— 2016: Savolaismurteen muutos. Kahden sukupolven seitsenvuotiaiden puhekieli. – *Sananjalka* 58 s. 89–111.
— 2018: Savolaismurteiden muuttuva morfosyntaksi. Seuruukohteena neljän sukupolven perhe. – Sisko Brunni, Niina Kunnas, Santeri Palviainen ja Jari Sivonen (toim.), *Kuinka mahottomasti nää tekkiit. Juhlakirja Harri Mantilan 60-vuotispäivän kunniaksi* s. 165–191. *Studia humaniora ouluensia* 16. Oulu: Oulun yliopisto.
- PALANDER, MARJATTA – RIIONHEIMO, HELKA 2018: Miten Raja-Karjalan murre eroaa suomesta? – *Sananjalka* 60 s. 49–70. <https://doi.org/10.30673/sja.69997>.
- PAUNONEN, HEIKKI 1995 [1982]: *Suomen kieli Helsingissä. Huomioita Helsingin puhekielen historiallisesta taustasta ja nykyvariaatiosta*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
— 2005: Helsingiläisiä puhujaprofileja. – *Virittäjä* 109 (2) s. 162–200.
- PRESTON, DENNIS R. 1999: Introduction. – Dennis R. Preston (toim.), *Handbook of perceptual dialectology I* s. xxiii–xl. Amsterdam: John Benjamins.
- REUBOLD, ULRICH – HARRINGTON, JONATHAN 2018: The influence of age on estimating change change acoustically from longitudinal data. – Suzanne Evans Wagner & Isabelle

- Buchstaller (toim.), *Panel studies of variation and change* s. 129–151. New York: Routledge.
- REUBOLD, ULRICH – HARRINGTON, JONATHAN – KLEBER, FELICITAS 2010: Vocal aging effects on F0 and the first formant. A longitudinal analysis in adult speakers. – *Speech Communication* 52 (7–8) s. 638–651.
- RIIONHEIMO, HELKA – PALANDER, MARJATTA 2017: Rajakarjalainen kuuntelutesti. Havainnoijina suomen kielen yliopisto-opiskelijat. – *Lähivödrlussi. Lähivertailuja* 27 s. 212–241.
- 2020: Muistojen karjala. Kolmen ilomantsilaisen muistikuvia karjalan kielestä. – Leena Kolehmainen, Helka Riionheimo & Milla Uusitupa (toim.), *Ääniä idästä. Näkökulmia Itä-Suomen monikielisyyteen* s. 37–73. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1461. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RUOPPILA, VEIKKO 1955: *Äyrämöismurteiden äännehistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 245. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SANKOFF, GILLIAN 2004: Adolescents, young adults and the critical period. Two case studies of 'Seven Up'. – Carmen Fought (toim.), *Sociolinguistic variation. Critical reflections* s. 121–139. Oxford: Oxford University Press.
- 2018: Before there were corpora. The evolution of the Montreal French Project as a longitudinal study. – Suzanne Evans Wagner & Isabelle Buchstaller (toim.), *Panel studies of variation and change* s. 21–52. New York: Routledge.
- SANKOFF, GILLIAN – BLONDEAU, HÉLÈNE 2007: Language change across the lifespan. /r/ in Montreal French. – *Language* 83 (3) s. 560–588.
- SARHIMAA, ANNELI 2017: *Vaietut ja vaiennetut. Karjalankieliset karjalaiset Suomessa*. Tietolipas 256. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SILVENNOINEN, LEENA 1981: *a, ä* -loppuiset vokaaliyhtymät Jyväskylän puhekielessä. – Aila Mielikäinen (toim.), *Nykysuomalaisen puhekielen murros. Jyväskylän osatutkimus. Raportti* 3 s. 1–34. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 26. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- SULOPISTO, SIRPA 2020: Matkailun kehittämissuunnitelmia Pohjois-Karjalassa. – Jani Karhu (toim.), *Matkalla. Kirjoituksia karjalaisen matkailun historiasta* s. 36–56. Pohjois-Karjalan historiallisen yhdistyksen vuosikirja 20. Joensuu: Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys.
- SUNDGREN, EVA 2004: *Språklig variation och förändring. Exemplet Eskilstuna*. Lund: Studentlitteratur.
- Tapu 2019 = Tampereen puhekielen pitkittäiskorpus (1977, 1997, 2019). Digitaalinen puhekorpus. Tampereen yliopiston informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta, Kotimaisen kielten keskus ja Liisa Mustanoja.
- TRUDGILL, PETER 1983: *On dialect. Social and geographical perspectives*. Oxford: Basil Blackwell.
- TURUNEN, AIMO 1959: *Itäisten savolaismurteiden äännehistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 253. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- TURUNEN, RISTO 2012: Murroksen vuosikymmenet, paikallisjulkisuus ja Pogostan Sanomat. – Seppo Knuuttila, Helmi Järviuoma, Anne Logrén & Risto Turunen (toim.), *Syrjäseudun idea. Kulttuurianalyseja Ilomantsista* s. 67–82. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1384. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- UUSITUPA, MILLA 2011: *Avoimet persoonaviittaukset rajakarjalaismurteissa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20110443>.
- 2017: *Rajakarjalaismurteiden avoimet persoonaviittaukset*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities, and Theology 117. Joensuu: University of Eastern Finland 2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-2646-3>.

- 2021: Passiivilauseiden merkitys ja käyttö yhdellä ilomantsilaispuhujalla. – *Sananjalka* 63 s. 55–78. <https://doi.org/10.30673/sja.107331>.
- UUSITUPA, MILLA – KOIVISTO, VESA – PALANDER, MARJATTA 2017: Raja-Karjalan murteet ja raja-alueiden kielimuotojen nimitykset. – *Virittäjä* 121 (1) s. 66–106.
- VAAATTOVAARA, JOHANNA – SOININEN-STOJANOV, HENNA 2006: Pääkaupunkiseudulla kasvaneiden kotiseurajaukset ja kielelliset asenteet. – Kaisu Juusela & Katariina Nisula (toim.), *Helsinki kieliyhdistyksenä*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- WAGNER, SUZANNE EVANS – TAGLIAMONTE, SALI A. 2018: What makes a panel study work? Researcher and participant in real time. – Suzanne Evans Wagner & Isabelle Buchstaller (toim.), *Panel studies of variation and change* s. 213–232. New York: Routledge.
- VÄYRYNEN, IRIS 1995: Aktiivin 2. partisiippi Pohjois-Karjalan murteissa. Yksiköllisen nominatiivi- ja essiivimuotoisen partisiipin tarkastelua. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto.
- ZAIKOV, PEKKA 2013: *Vienankarjalan kielioppi. Lisänä harjoitukse ja lukemisto*. Helsinki: Karjalan Sivistysseura ry.
- ZAMAN-ZADEH, MINNA 1997: Muutoksen etenemismekanismit Kuusamon nykypuhekielen jälkitaavujen A-loppuisissa vokaaliyhtymissä. Leksikaalisen diffuusioteorian ja taajuushypoteesin testaus. – Seija Makkonen & Harri Mantila (toim.), *Pohjoissuomalaisen puhekielen sosiolingvistinen variaatio* s. 118–137. Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja N:o 8. Oulu: Oulun yliopisto.

SUMMARY

A real-time study of a Border Karelian idiolect

The article focuses on a case study in which the sociolinguistic real-time method is applied to the spoken language of a female informant, born in Border Karelia in 1900. She was born in Porajärvi, Russia, which belonged to the South Karelian speaking area. When she was seventeen, she moved to the village of Liusvaara in Ilomantsi, Border Karelia. After the Second World War, she settled in present-day Ilomantsi, which is situated in the Finnish Savo dialect region. The material in this study consists of ca. seven hours of interviews, archived between 1960 and 1978, when the informant was already of retirement age.

In this study, the variation of thirteen phonological and morphological features is quantitatively analysed. The aim of the study is to explore how these features have retained aspects of the Karelian language, whether there are temporal turning points in the representation of these features, and how such potential change can be explained. During the whole period of eighteen years, there is variation between Karelian and Finnish with regard to all of the features involved. In 1964, the significant differences concerned the change towards Finnish but later on, successive samples show changes towards Karelian. The change towards Finnish in 1964 notably involved phonological features which are presumably controlled by the speaker more easily than cases or conjugations.

Temporal variation may be explained by the speaker's phases of life: particularly in the 1960s, contact with speakers of the Savo dialect increased. As she aged, the informant returned more markedly to her native Karelian dialect. The study supports previous sociolinguistic findings regarding the propensity for idiolectal change throughout a person's lifespan, and suggests that in old age speakers often return to the dialect of their youth.

Reaaliaikatutkimus rajakarjalaisidiolektista

Artikkelin aiheena on tapaustutkimus, jossa sosiolingvististä reaaliaikamenetelmää sovelletaan vuonna 1900 syntyneen rajakarjalaistaustaisen naisen puhekieleen. Seuruun kohde syntyi eteläkarjalan puhuma-alueella Venäjän Porajärvellä, mistä hän muutti 17-vuotiaana Raja-Karjalan puolelle Ilomantsin Liusvaaraan. Toisen maailmansodan jälkeen hän asui nykyisessä Ilomantsissa savolaismurteiden alueella. Aineistona on noin seitsemän tuntia arkistoituja haastatteluja 18 vuoden ajalta (1960–1978), jolloin haastateltava oli jo eläkeikäinen.

Tutkimuksessa tarkastellaan 13:n äänne- ja muoto-opillisen piirteen edustusta kvantitatiivisen variaationalyysin keinoin. Tavoitteena on selvittää, miten karjalaisina piirteet ovat säilyneet, onko edustuksessa havaittavissa ajallisia taitekohtia ja mistä mahdollinen vaihtelu voisi selittyä. Kaikissa tutkittavissa piirteissä on vaihtelua karjalaisten ja suomalaisten varianttien kesken koko tarkastelujakson ajan. Tilastollisesti merkitseviä eroja syntyy erityisesti vuoden 1964 näytteen suomalaistumisesta sekä vuosina 1975–1978 karjalaisuuden vahvistumisesta. Vuoden 1964 suomalaistuminen koskee varsinkin fonologisia piirteitä, joihin puhujan kontrollin voi olettaa kohdistuvan herkemmin kuin sijamuotoihin tai verbintaivutukseen.

Ajallinen vaihtelu selittyy ennen kaikkea puhujan elämänvaiheista: erityisesti 1960-luvulla kontaktit savolaismurteiden puhujiin tihentyivät. Ikääntyminen on merkinnyt paluuta lähemmäs karjalaista lähtömurretta. Tutkimus tukee aiempia sosiolingvistisiä havaintoja idiolektin elinikäisestä muutosalttiudesta ja nuorena opitun murteen palautumisesta vanhalla iällä.

Kirjoittajien yhteystiedot:
etunimi.sukunimi@uef.fi

Marjatta Palander on suomen kielen emeritaprofessori Itä-Suomen yliopistossa. Jukka Mäkisalo on kieliaineiden metodologian yliopistonlehtori Itä-Suomen yliopistossa.